

Mokslas Lietuva

PAGERBTI GERIAUSI DISERTACIJŲ AUTORIAI ■ 3 p.

„VERSMĖS“ LEIDYKLA KVIEČIA Į EKSPEDICIJAS ■ 2, 3 p.

LIETUVOS ŽINIUONĖ IŠ TAURAGNŲ ■ 4, 5 p.

■ 8, 9, 12 p. Kultūrų tiltai sujungė Berlyną, Vilnių ir Maskvą

■ 11 p. Tado Daugirdo 160-osioms metinėms

Nr. 10 (476)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Cedimino žemtelio nuotrauka

Lietuvos tautinio atgimimo ažuolyne pasodintas ažuoliukas skirtas Vilniaus universiteto rektoriui profesorius Jonui Kubiliui atminti

AŽUOLYNŲ DIENA Jono Basanavičiaus gimtinėje

Balandį tauta gyveno ažuolais ir ažuolynais, bent jau sąmoningoji jos dalis. Tariame ažuolynas – suvokiame Atgimimas, nors puikiausiai galėtume išsitariti ir priešingai. Prasmė nepasikeis, nebent nukryptume į scholastinį ginčą: kas pirminis – Atgimimas ar Lietuvą papuošę ažuolynai. Viena nuo kito sunku, gal neįmanoma atplėšti, kaip magneto du polius. Tik jeigu magneto poliai priešingi, tai Atgimimo ir ažuolynų sąvokos sudaro vienį, nepasiduodantį atskirumui.

Sunku būtų suskaičiuoti, kiek nepriklausomybę atstačiusioje Lietuvoje pasodinta naujų ažuolynų ir ažuolynėlių, jau nekalbant apie pavienių ažuolus. O šio judėjimo pradžią galima tiksliai nustatyti. 1989 m. per tris iš eilės šeštadienius – balandžio 1, 8 ir 15 dienomis – daktaro Jono Basanavičiaus gimtinėje Ožkabaliuose (Vilkaviškio r., Bartninkų sen.) buvo pradėtas

sodinti Lietuvos tautinio atgimimo ažuolynas. Galima priminti ir dieną – 1988 m. spalio 23-ąją, – kai išsirutuliojo mintis sukurti šį unikalų tautos atgimimą simbolizuojantį materialų, o kartu ir tautos dvasios siekius išreiškiantį paminklą.

Tiesa, visada gali atsirasti, kas mus pataisys ir galės būti savaip teisūs. Antai 1989 m., minint lietuvių pasaulietinės literatūros klasiko Kristijono Donelaičio 275-ąsias gimimo metines, poeto gimtavietyje, neišlikusiame Lazdynėlių kaime, buvo pasodinta 275 ažuoliukai būsimam poeto parkui. Galima priminti šios idėjos sumanytoją – žinomą kraštotyriminką ir fotografą zanavyką Bernardą Aleknavičių, gyvenantį Klaipėdoje. Malonu tokius dalykus priminti, bet tai vyko Karaliaučiaus krašte, o mes šiuo atveju sutelksime dėmesį į Lietuvos ažuolynus.

Geresnę vietą Tautos ažuolynui vargu ar rastume

Niekur nerasime žinios, ir vargu ar tai būtų paprasta padaryti, apie inžinieriaus stovybininko Vitaliaus Stepulio pastangas, kurių prirėkė po visą Lietuvą ieškant vietos būsimajam Tautos atgimimo ažuolynui. Dabar atrodo, kad geresnio pasirinkimo nebuvo įmanoma ir tikėtis – iškili kalva ir vaizdingas klonis šalia tautos patriarcho Jono Basanavičiaus buvusios sodybos vadintina viena gražiausių Sūduvos vietų.

1989 m. sausio 9-oji – tai diena, kai galutinai buvo sutarta dėl Tautos ažuolyno šioje vietoje. Tiesa, sodybą dar reikėjo atkurti, nes nebuvo išlikusio nė vieno autentiško statinio. Atvejais,

LITUANIKOS PĖDSAKAIS Varšuvos bibliotekose ir archyvuose

Rūta STANEVIČIŪTĖ
Klaipėdos universiteto Muzikologijos institutas

Tolstantis XX a. atveria tyrinėtojams vis daugiau paslapčių: jiems tampa prieinami buvę slapti archyvai, gausėja memuaristikos, išviešinama vis daugiau privačių dokumentų. Veikiausiai ir dėl šios priežasties praėjusio amžiaus istorinės studijos vėl traukia mokslininkų dėmesį, o kai kuriose srityse pastebima didėjanti mokslininkų konkurencija ir net „karštinė“, siekiant tapti dar nežinomų reiškinių atradėjais ir pirmaisiais interpretuotojais. Susidomėjimą anksčiau neprieinamais istoriniais šaltiniais nemaža dalimi lėmė XX a. būdinga geopolitinių konfliktų ir karų gausa. Net ir šiuolaikinės globalizacijos procesų aplinkoje stulbinamas atrodo pereitame šimtmečiu vykęs valstybių transformacijų ir žmonių migracijų mastas. Todėl su Lietuvos kultūros istorija susijusių dokumentų ir publikuotų leidinių šiandien tenka ieškoti tiek kaimyninėse valstybėse, tiek tolimuose kraštuose, į kuriuos mūsų kraštiečių nubloškė politinės permainos ar individualūs lūkesčiai.

Vykdydama Europos socialinio fondo finansuojamą visuotinės dotacijos projektą „Lietuvių muzikinė kultūra migracijų kontekstuose (1870–1990): tautinio tapatumo ir muzikinės raiškos sąveika“ balandžio pabaigoje vykau į Varšuvos bibliotekas ir archyvus ieškoti su Tarpautinės šiuolaikinės muzikos draugijos Lietuvos sekcijos Kauno skyriaus ir Lenkijos sekcijos Vilniaus skyriaus veikla iki 1940 m. susijusios dokumentacijos. 1939 m. Varšuvoje įvykęs šios organizacijos pasaulinis festivalis buvo paskutinis ikikarinis renginys, kuriame dalyvavo itin gausi lietuvių muzikų delegacija ir dešimtys Vilniaus muzikų. Žymiausi tarpukario kompozitoriai modernistai – Vytautas Bacevičius ir Jeronimas Kačinskis – renginyje pristatė ambicingą planą 1940 m. surengti pasaulinį festivalį Lietuvoje. Bet prasidėjęs karas ir po metų užgriuvusi sovietinė okupacija sužlugdė šiuos planus, o daugelis lietuvių menininkų emigravo. Todėl tiek mūsų tautiečių puoselėti planai, tiek tarptautiniai Lietuvoje gyvenusių muzikų ryšiai ir veikla nugrimzdo užmarštin. Šiandien tenka rekonstruoti prarastos istorijos puslapius ne vien pasitelkiant išlikusią prieškarinio spaudą, bet ir ieškant įvairiose institucijose išsklaidytos organizacijų veiklos dokumentacijos, epistolinio palikimo, kūrinių

■ Nukelta | 6 p.

■ Nukelta | 10 p.

GIMTASIS KRAŠTAS

Mokslininkai vasarą išsiruošia į ekspedicijas

Daiva ČERVOKIENĖ

Ar gerai pažįstame savo kraštą? Kad krašto istorija neliktų daugeliui mūsų balta dėmė, „Vermės“ leidykla leidžia „Lietuvos valsčių“ monografijų seriją, daugiatomę lokaliai istorijos enciklopediją. Tai analogų Lietuvoje ir užsienyje neturintys leidiniai apie miestų ir miestelių, kaimų ir vienkaimių, apylinkių istoriją nuo seniausių laikų iki šių dienų. Pa-

rengta ir išleista 22 „Lietuvos valsčių“ serijos monografijos, rengiama dar 80 knygų.

Monografijos rengiamos remiantis žmonių atsiminimais, ekspedicijų, lauko tyrimų ir archyvų medžiaga, mokslinėmis studijomis ir rašytiniais šaltiniais.

Tyrimai prasideda nuo ekspedicijų

Ekspedicijos – būsimų monografi-

jų pradžia. Jose dalyvauja istorikai, kalbininkai, etnografai, sociologai, geologai, gamtininkai, kraštotyrininkai, žurnalistai, kurie lankosi pas žmones ir užrašinėja vietas gyventojų prisiminimus, renka duomenis apie krašto gamtą, jo istoriją, švietimą, kultūrą ir kultūrinį gyvenimą, čia gyvenusių tautų atstovų gyvenimą, tarmių ir vietos šnektų, tautosakos ypatumus, įžymius žmones. Nemažai straipsnių rašoma ir apie kalendorinius ir šeimos

papročius, liaudies išmintį, mokyklų, bibliotekų, kolūkių istoriją ir apie šandieninį gyvenimą, veikiančias įstaigas ir organizacijas, verslus. Vienus šių straipsnių rašo mokslininkai, kitus – vietos gyventojai ir kraštotyrininkai.

2012 m. vasarą „Vermės“ leidykla numato surengti 21 kompleksinę lokalinių tyrimų šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos autorių ekspediciją (iš jų devynios pakartotinės) ir archeologinių kasinėjimų ekspediciją į ren-

giamų serijos monografijų aprašomas vietas. Su jomis „Vermės“ leidykla nuo 1999 m. surengtų ekspedicijų skaičius pasiekė 114.

Daugiausia – 35 (47,9 proc. visų ekspedicijų) – vyko Aukštaitijoje, 17 (23,3 proc.) – Žemaitijoje, 14 (19,2 proc.) – Dzūkijoje, 7 (9,6 proc.) – Suvalkijoje. Jose dirbo per 1500 tyrėjų.

Prisiminti senieji valsčiai

Kodėl monografijos leidžiamos apie buvusius valsčius, o ne apie rajonus ar parapijas? Anot „Vermės“ leidyklos vadovo Petro Jonušo, valsčiai – vienas seniausių ir ilgai išsilaikiusių Lietuvos administracinių vienetų. 1861 m. panaikinus baudžiavą, visoje Rusijos imperijoje vėl įvesta luominė valstiečių savivalda – valsčiai. Lietuvai tapus nepriklausoma, valsčių ribos buvo patikslintos, kad labiau sutaptų su katalikų religinių bendruomenių – parapijų – ribomis. Kelis šimtmečius vienoje teritorijoje gyveno, to paties dvasinio centro, parapijos telkti žmonės sukūrė mikro kultūrą, išsiskyrusią savita šnektu, įvairiais tradicinės kultūros savitumais. Parapija ir valsčius buvo pagrindiniai kaimo žmogaus kilmės vietos orientyrai.

Dar ne per vėlu?

Kalbant apie ekspedicijas ir lauko tyrimus žmonėms dažnai kyla šis klausimas. Dar broliai Jonas ir Antanas Juškos XIX a. yra sakę, kad po 10–20 metų gali nelikti ko užrašinėti: seni žmonės miršta ir nusineša nebūtin daug vertingų dalykų, tačiau ekspedicijos organizuojamos iki šios.

Ką šiuo klausimu mano vienas aktyviausių „Vermės“ leidyklos redaktorių ekonomistas, žymus kraštotyrininkas, J. Basanavičiaus premijos laureatas Venantas Mačiekus, parengęs jau devynias „Lietuvos valsčių“ serijos monografijas?

Anot V. Mačiekus, ekspedicijos ir lauko tyrimai ypač aktualūs tradicinės kultūros tyrinėtojams: etnografams, kalbininkams ir tautosakininkams, taip pat gamtininkams, sociologams. Atkūrus šalies nepriklausomybę vis mažėja senosios kartos žmonių, gimusių iki 1930 m. ir gyvenusių žemdirbių kultūros aplinkoje, galinčių pasakoti apie tradicinius papročius, verslus, gyvenimo būdą, išlaikiusių savo šnektą, žinančių tautosakos. Todėl tyrėjams mažta galimybių sukaupti etnografinių, tautosakos, kalbos, šnektų faktų, mažėja ir renkančiųjų šių medžiagą, o daugėja besidominčių vietos istorija, gamta.

„Rinkti etnografinę, tautosakos, kalbos medžiagą dar galima, bet tam reikia būti labai pasiruošusiam“, – pabrėžė V. Mačiekus.

Laukiami mokslininkų straipsniai

Į ekspedicijas kviečiami ir vietiniai buvusių valsčių gyventojai, ir mokslininkai, stengiamasi, kad kiekvienoje būsimoje monografijoje būtų apie šim-

Kviečia 2012 metų lokalinių tyrimų ekspedicijos

2012 m. vasarą „Vermės“ leidykla numato surengti 21 kompleksinę lokalinių tyrimų šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos autorių ekspediciją (iš jų 9 pakartotinės) bei archeologinių kasinėjimų ekspediciją į rengiamų serijos monografijų aprašomas vietas. Su šiomis ekspedicijomis bendras „Vermės“ leidyklos nuo 1999 m. rengiamų ekspedicijų skaičius pasiekė 114.

Ekspedicijų tikslas – surinkti papildomos medžiagos, patikslinti turimą medžiagą bei parašyti straipsnius „Vermės“ leidyklos rengiamoms „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoms.

Ekspedicijų trukmė – septynios dienos, paigintos trukmės ekspedicijų – dešimt dienų.

Ekspedicijų aprūpinimas

- ekspedicijų dalyviams, sudariusiems su leidykla straipsnių sukūrimo autorines sutartis, išmokami dienpinigiai, taip pat apmokamos kelionės išlaidos nuvykti į ekspedicijos vietą ir parvykti iš jos;
- ekspedicijų dalyviai apnakvindinami, pasirūpinama jų maitinimu;
- ekspedicijų dalyviai aprūpinami diktofonais, raštinės reikmenimis, kt. būtinomis priemonėmis ir medžiagomis, pasirūpinama transportu ekspedicijos metu;
- ekspedicijose dalyvauja profesionalus fotografas.

Ekspedicijų sąrašas

Į **GRAŽIŠKIUS** (Vilkaviškio r.) 2012 m. birželio 11–17 d.
Vadovas Antanas Rupeika, tel. 8614 22614, 837 425415,
bulakaite@gmail.com

Į **BARTNINKUS, LANKELIŠKIUS** (Vilkaviškio r.)
2012 m. birželio 18–24 d.
Vadovas Antanas Rupeika, tel. 8614 22614, 837 425415,
bulakaite@gmail.com

Į **ALANTA** (Molėtų r.) 2012 m. birželio 25–liepos 1 d.
Vadovas Alfredas Dominauskas, tel. 8685 61926,
migla@post.skynet.lt

Į **MOSĖDĮ** (Skuodo r.) 2012 m. liepos 2–8 d.
Vadovas Virgilijus Pajarskas, tel. 8615 50410,
virgilijus.pajarskas@gmail.com

Į **KELMĘ** (Kelmės r.) 2012 m. liepos 9–15 d.
Vadovas Alfonsas Alijošius, tel. 8655 74355, alfas@mail.tele2.lt

Į **PANEVĖŽĮ** (Panevėžio r.) 2012 m. liepos 9–15 d.
Vadovė prof. Rita Aleknaitytė-Bieliauskienė, tel. 8600 10654,
rita.bieliauskienė@mruni.eu

Į **SKUODA** (Skuodo r.) 2012 m. liepos 9–15 d.
Vadovas Jonas Grušas, tel. 8686 21638, jonas.grusas@svb.lt

Į **ŽYGAIČIUS** (Tauragės r.) 2012 m. liepos 9–15 d.
Vadovė Zita Jakienė, tel. 8676 45453, zita.jakienė@gmail.com

Į **PABRADE** (Švenčionių r.) 2012 m. liepos 23–29 d.
Vadovė Laima Markauskienė, tel. 8610 49277,
laima.markauskiene@gmail.com

Į **KUPIŠKĮ** (Kupiškio r.) 2012 m. liepos 30–rugpjūčio 5 d.
Vadovė Aušra Jonušytė, tel. 8612 43635, ausramuz@gmail.com

Į **DŪKŠTĄ** (Ignalinos r.) 2012 m. rugpjūčio 13–19 d.
Vadovė Živilė Gurauskienė, tel. 8670 59748,
zivile787@gmail.com

Į **PAKRUOJĮ** (Pakruojo r.) 2012 m. rugsėjo 3–9 d.
Vadovas Vytautas Didžpetris, tel. 8675 12402, 837 714370,
vd@ziemgala.lt

Pakartotinės ekspedicijos

Į **DRUSKININKUS** (Druskininkų sav.)
2012 m. birželio 18–24 d.
Vadovas dr. Egidijus Mažintas, tel. 8684 64377,
mazint4@yahoo.com

Į **PALANGĄ** (Palangos sav.) 2012 m. birželio 25–liepos 4 d.
Vadovas Stanislovas Balčiūnas, tel. 8699 82161, 85 2417219,
l.svyturys@gmail.com

Į **RASEINIUS** (Raseinių r.) 2012 m. liepos 2–8 d.
Vadovas dr. Egidijus Mažintas, tel. 8684 64377,
mazint4@yahoo.com

Į **BABTUS** (Kauno r.) 2012 m. liepos 9–15 d.
Vadovas Damijonas Šniukas, tel. 8686 44147, 85 2710757,
domas.sniukas@hotmail.lt

Į **PANEMUNĮ** (Rokiškio r.) 2012 m. liepos 10–22 d.
Vadovas Venantas Mačiekus, tel. 85 2732306,
venantas@versme.lt

Į **KALTANĖNUS, LABANORĄ, REŠKUTĖNUS** (Švenčionių r.)
2012 m. liepos 16–22 d.
Vadovė Danutė Grigienė, tel. 8689 69244,
danute.grigiene@gmail.com

Į **RAMYGALĄ** (Panevėžio r.)
2012 m. liepos 30–rugpjūčio 5 d.
Vadovė Gražina Navalinskienė, tel. 8683 72688, 85 2758743,
grazina.navalinskiene@gmail.com

Į **VIEVĮ** (Elektrėnų sav.)
2012 m. liepos 30–rugpjūčio 5 d.
Vadovas dr. Ričardas Skorupskas, tel. 8620 10189,
ricardas.skorupskas@gf.vu.lt

Į **RIETAVĄ** (Rietavo sav.) 2012 m. rugpjūčio 6–12 d.
Vadovas Virginijus Jocys, tel. 8686 55083, virginijus@versme.lt

Archeologinių kasinėjimų ekspedicija
į Jurgionių (Trakų r.) apylinkėse esantį kapinyną
2012 m. rugpjūčio 13–26 d.
Vadovas dr. Manvydas Vitkūnas, tel. 8685 26294,
manvydas.vitkunas@gmail.com

Visus besidominčius Lietuvos lokaliais tyrimais istorikus, geografus, geologus, biologus, archeologus, etnologus, kalbininkus, tautosakininkus, kraštotyrininkus, pedagogus, rašytojus, žurnalistus, kitus žodžio meistrus, „Lietuvos valsčių“ serijai jau rašiusius mokslininkus (o jūsų – per 300!), mokslo bendruomenės, aukštųjų mokyklų, institutų atstovus, doktorantus, magistrantus, visus, norinčius kuo nors prisidėti, maloniai kviečiame dalyvauti.

MALONIAI KVIEČIAME DALYVAUTI.

Ekspedicijų dalyvius prašome iš anksto registruotis pas ekspedicijų vadovus.
Ekspedicijų koordinatore **Živilė Driskiuviene**, tel. 85 2130623, 8698 09077, zivile@versme.lt.
Pagarbiai, **Petras Jonušas**, „Vermės“ leidyklos vadovas

Iškilmingai pagerbti GERIAUSIŲ 2011 metais LIETUVOJE APGINTŲ DISERTACIJŲ AUTORIAI

Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos (LJMS) iniciatyva gegužės 4 d. Lietuvos Respublikos Prezidentūros rūmų Baltojoje salėje iškilmingai apdovanoti geriausių per praėjusius metus Lietuvoje apgintų disertacijų autoriai.

Tokie apdovanojimai Lietuvoje rengiami jau šeštus metus iš eilės. „Mokslui atsidėjęs jaunimas – sparčios mūsų šalies plėtros garantas. Jis užtikrins modernios ateities ekonomikos augimą ir visuomenės brandą,“ – teigė jaunuosius mokslų daktarus sveikinusi Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė. – „Esame nedidelė šalis, todėl branginkime kiekvieną talentą. Visokeriopai skatinkime ir ugdykime jo pilietinę motyvaciją. Stiprią Lietuvą sukursime tik išsaugodami savo šalies intelektualines pajėgas.“

LJMS pirmininkė dr. Vilma Petrikaitė pasidžiaugė, kad konkursas „Geriausios disertacijos“ jau tapo gražia tradicija. „Šie metai Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungai yra įsimintini – vasario 20 dieną atšventėme organizacijos steigimo dešimtmetį. Per šį laiką keitėsi sąjungos vadovai, taryba, nariai, buvo surengta daugybė įvairių renginių. Bet mūsų tikslai ir siekiai nepasikeitė – esame orientuoti į kokybę moksle ir siekiame, kad Lietuvos mokslininkai taptų pasaulinio lygio mokslo elitu,“ – teigė V. Petrikaitė. – „Geriausios disertacijų konkursas – tai tik viena šių gražių vizijų padedančių įgyvendinti veiklų. Apdovanojimai vyksta jau šešerius metus ir konkursas ne tik tapo tradicinis ir žinomas tarp Lietuvos mokslininkų, bet ir mielai kasmet laukiamas.“

Nuo pat LJMS konkurso „Geriausios disertacijos“ pradžios šią idėją palaikantis DNB bankas įsteigė 5 tūkst. Lt. apdovanojimą už geriausių humanitarinių ir socialinių mokslų sričių disertaciją. Šis prizas paskirtas Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto filologei dr. Laurai Laurušaitėi už disertaciją „Baltų egzodo romanai: postkolonijinis žvilgsnis“. Konkurso nugalėtoju fizinių, technologijos, biomedicinos ir žemės ūkio mokslų srityse tapo Vilniaus universiteto fizikas dr. Andrius Devižis, apgynęs disertaciją „Ultraspartus optinis krūvininkų dreifo zondavimas konjuguotųjų polimerų plėvelėse“. Ketvirtus metus

Su Lietuvos Respublikos prezidente Dalia Grybauskaitė ir Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos pirmininke Vilma Petrikaitė geriausios fizinių, technologijos, biomedicinos ir žemės ūkio sričių disertacijos autorius Andrius Devižis

iš eilės konkursą remianti telekomunikacijų bendrovė TEO, neabejinga mokslui ir švietimui, šiai nominacijai įsteigė 5 tūkst. Lt. premiją.

Trečius metus iš eilės įsteigta ir papildoma nominacija – geriausiai disertacijai aplinkosaugos tematika. Europos Parlamento narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė, dirbanti aplinkosaugos komitete, miškotyros mokslo daktarui Žydrūnui Preikšai už disertaciją „Kriptogamų įvairovė skirtingo miškų ūkinės veiklos intensyvumo senuose plačialapių ir mišriuose su plačialapiais medžiais miškuose“ įteikė 1 tūkst. Lt. piniginių prizą, žurnalo „National Geographic“ prenumeratą ir kvietimą apsilankyti Europos Parlamente.

Šiais metais rėmėjų būrį papildė UAB „Kardiolita“ – viena didžiausių privačių medicinos įstaigų Lietuvoje

ir Baltijos šalyse, palaikanti jaunųjų mokslininkų iniciatyvą.

Per iškilmes pagerbti ir kiti į antrą konkurso etapą atrinkti jaunieji mokslų daktarai. Tai ekologijos ir aplinkotyros krypties disertaciją apsigynęs Nerijus Nika, biochemikas Kiril Llanevskij ir biologė Jurgita Šventoraitytė, filologė Eglė Kačutė ir istorikas Vasilijus Safronovas. Visiems laureatams iškilmėse įteikti LR Prezidentės ir LJMS diplomai.

Pretendentai į Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos (LJMS) apdovanojimus už geriausias 2011 m. Lietuvoje apgintas disertacijas paaiškėjo kovo 17 d. pirmojo atrankos etapo vertinimo komisijos posėdyje. Iš viso konkursui buvo pasiūlyta daugiau nei septynišiasdešimt disertacijų, todėl atrinkti darbus, iš kurių antrajame etape bus išrinkti patys geriausi, buvo sunkus

uždavinys: vertintojai daugiau negu mėnesį skaitė ir vertino individualiai, po to visą dieną diskutavo bendrame komisijos posėdyje.

Vertinimo komisiją sudarė aktyvūs Lietuvos mokslininkai, po daktaro laipsnio įgijimo paskelbę reikšmingų publikacijų. Dalis komisijos narių savo daktaro disertacijas yra apgynę ir mokslinį darbą dirba užsienyje, tačiau stengiasi palaikyti ryšius su Lietuvos akademinė bendruomene, kiti tęsia aktyvią mokslinę veiklą gimtinėje. Nuo konkurso pradžios, per šešerius metus, labai išaugo vertintojų ratas – šiais metais disertacijas pirmame etape vertino daugiau nei penkiasdešimt vertintojų. Prie tokio gausaus būrio pamažu prisijungia ir ankstesnių metų nugalėtojai ir laureatai.

Teikti siūlymus galėjo LJMS nariai ir visi Lietuvos mokslininkai bei dok-

torantai. Renkant geriausius darbus buvo atsižvelgiama į tokius kriterijus kaip mokslinių tyrimų svarba ir vertė, tyrimų metodologijos efektyvumas ir naujumas, išvadų pagrįstumas, disertacijos originalumas. Didelis dėmesys buvo skiriamas disertacijos tema publikuotų darbų kokybei, atliktų tyrimų svarbai tarptautiniu lygiu. Itin sunkus uždavinys teko antro etapo vertintojams, kurie turėjo atrinkti pačius geriausius darbus iš gana skirtingų disertacijų. Ekspertai stebėjosi daugelio jų aukšta kokybe ir konkurencingumu su užsienio darbais.

Geriausios disertacijų autoriai bus kviečiami tapti kitų metų konkurso vertintojų komisijos nariais.

Vilma Petrikaitė

■ Atkelta iš 2 p.

tadalis mokslinių straipsnių. Tam leidykloje prieš penkerius metus sudaryta Mokslo darbų komisija, kuri įvertina straipsnių mokslinę vertę.

Kadangi kai kurios monografijos rengiamos labai ilgai – kartais iki 10–12 m., o mokslininkams rūpi, kad kiti sužinotų jų tyrimus, moksliniai straipsniai publikuojami internete. Leidykla yra įsipareigojusi parengti mokslinius straipsnius ne vėliau kaip

per tris mėnesius nuo jų pateikimo.

Kiekvienas mokslinis straipsnis prieš paskelbiant internete patvirtinamas notaro: jo popierinis atspaudas yra susiuvamas virvele, notaras pasirašo, kad šis egzempliorius tokią dieną buvo būtent tokio turinio. Šis popierinis straipsnio atspaudas būtų svarus įrodymas, jeigu kada nors vėliau kiltų ginčų dėl autorių teisių.

Šių metų pradžioje Lietuvos mokslų akademijoje vykusioje LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus,

LMA Mokslininkų rūmų ir „Versmės“ leidyklos surengtoje mokslinėje konferencijoje „XXI a. pradžios Lietuvos lokaliniai tyrimai šimtatomeje monografijų serijoje „Lietuvos valsčiai“: nuo kompleksinių lauko tyrimų ekspedicijų iki geologijos, geografijos, biologijos, etnologijos, istorijos, archeologijos, kalbotyros, tautosakos ir sociologijos mokslo darbų“ ne vienos mokslo institucijos atstovai pasidžiaugė, kad „Versmės“ leidyklos interneto svetainėje sukaupta daug mokslinių straipsnių.

Greta plačiai žinomų mokslininkų publikuojami ir jaunų tyrėjų, doktorantų, magistrų darbai. Jauni tyrėjai dalyvaudami ekspedicijose gali kaupti medžiagą savo moksliniams darbams, atlikti lauko tyrimus, kurių aukštosios mokyklos nefinansuoja.

„Versmės“ leidykla neriboja publikuojamų straipsnių apimtį, mat didesniuose straipsniuose galima aprėpti daugiau kultūros reiškinių, išdėstyti išvalgų.

Prenumeruokite „Mokslo Lietuvą“, kad svarbiausios mokslo visuomenės naujienos pirmiausia pasiektų Jus. Tai operatyvesnė informacija nei laukti internetinio „Mokslo Lietuvos“ varianto, kuris pasirodo vėliau.

ASMENYBĖ

LIETUVOS ŽINIUONĖ IŠ TAURAGNŲ

Regina ŽUKIENĖ

E. Šimkūnaitės bendradararbė provizorė, socialinių mokslų daktarė

Chemikė-vaistininkė (provizorė), habilituota gamtos mokslų daktarė, plačiai „Lietuvos žiniuonė“ vadinta Eugenija Šimkūnaitė gimė 1920 m. kovo 11 d. Rusijoje, Krasnodaro krašte, Novorosijske, kur jos tėvas Pranas Šimkūnas dirbo karo ligoninės vaistinės vedėju, o motina buvo Olga Lebedeva-Šimkūnienė. Buvo pats Rusijos karo įkarštis. Gal todėl ir Eugenija buvo šurkštoko, karingo būdo, nors jos tėvai buvo ramūs, inteligentiški žmonės.

1921 m. viduryje, kartu su kitais karo pabėgėliais, P. Šimkūno šeima sugrįžo į Lietuvą. Iš pradžių apsisėjo Rozalime, vėliau Utenoje, kur provizorius P. Šimkūnas dirbo apskrities vaistinės vedėju, o 1922 m. įsteigė savo vaistinę Tauragnuose, kurie buvo arti vaistininko tėviškės – Linkmenų valsčiaus, Kemešų kaimo.

Eugenija augo nuostabiame Rytų Aukštaitijos kampelyje. Tauragnai išdžiūti stovi ant aukštų kalvų, žvelgdami į savo atspindį veidrodiniame Tauragno ežero vandenyje, o šalia Labės ežeras, už jų dar kiti ežerai, ežerėliai, pušynai, žalios lankos ir raistai, legendomis apipinti piliakalniai. Graži gamta, meniškios sielos Tauragnų žmonės, liaudies medicinos žinovai, žolininkai darė didelę įtaką smalsiai, pastabiai, viskuo besidominčiai mergaitei, formavo jos būdą ir pasaulėjautą. Iš Tauragnų kilęs rašytojas Pulgis Andriušis rašė: „Rytų aukštaičiui žolės, medžiai, žuvis, vabzdžiai, debesys, net akmenys nėra vien kalbinė ornamentika, o broliai ir seserys, lygiateisiai gyvenimo palydovai su tais pačiais rūpesčiais ir džiaugsmiais kaip ir mes“ (Andriušis P., *Rinktiniai raštai 1. Autobiografiniai memuarai. Lyrinės apysakos*. 1968, Bostonas).

P. Šimkūnas ne tik darbavosi vaistinėje, bet ir pats augino, supirkinėjo vaistažoles, todėl duktė nuo pat mažens mokėsi pažinti augalus, o bendraudama su vaistažolių rinkėjais, žolininkais pradėjo ir pati domėtis vaistažolėmis ir liaudies medicina.

Tėvai buvo užimti vaistinėje, nes Tauragnuose gydytojo nebuvo, todėl mergaitė dažnai būdavo palikta pati sau. Ji greitai tapo labai savarankiška, pati tyrinėjo apylinkes, irstėsi ežere, žaidė su miestelio vaikais, daugiausia su žydukais, iš kurių išmoko jidiš kalbos, mėgo karstyti su draugais po medžius, o savo teises gindama kartais ir kumščiu pasinaudodavo.

Nuo mažens tėvai Eugeniją įtraukė į darbą, ji vaistinei turėjo klijuoti maišelius vaistams, karpyti etiketes, padėti moterims perrinkinėti supirktas vaistažoles, nes jas P. Šimkūnas parduodavo ir kitoms vaistinėms, net siųsdavo eksportui, o vėliau paaugus dirbti ir ūkio darbus: prižiūrėti gyvulius, arti, sėti, doroti derlių.

1930 m. Eugenija baigė Tauragnų pradžios mokyklą, tačiau dailiara-

čio neišmoko. Metus pasimokiusi namuose išlaikė egzaminus į Utenos gimnazijos trečiąją klasę. Turėdama septyniolika metų, 1937 m. baigė gimnaziją ir pradėjo studijuoti farmaciją Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Sekė tėvo pėdomis. 1941 m. išklausiusi universiteto kursą ir išlaikiusi egzaminus, diplomui gauti reikiama vaistinės stažą įgijo dirbdama Kauno, Tauragnų vaistinėse. Buvo sunkūs karo metai, tačiau Eugeniją traukė vaistinių augalų tyrinėjimas ir, progai pasitaikius, 1942 m. ji pradėjo dirbti Vilniaus universiteto farmakognostiniame sode. 1943 m. vokiečiams uždarius universitetą, gelbėjo laboratorijų inventorių, aparatūrą, kad vokiečiai neišvežtų.

1943 m. gavo chemikės-vaistininkės diplomą. Vasarą jai pradėjo labai slinkti plaukai ir daug negalvojus galvą nusikirpo plikai. O. Šimkūnienė, pamčiusi dukrą praeinant nuskusta galva, labai išsigando. Karo metais tai buvo pavojinga, nes taip plaukus kirpdavo kaliniams, geto gyventojams, belaisviams. Eugenija, grįžusią į Vilnių, gatvėje sulaukė vokiečiai ir įsodino į vagoną, vežantį žmones dirbti į Vokietiją. Paaiškinimų niekas neklausė... Ties Kariotiškėmis traukiniui sulėtinus greitį, Eugenijai pasisekė išsokti iš vagono ir pabėgti.

Grįžtantis frontas 1944 m. Eugenijai atnešė daug sielvarto. Vilnius pateko į patį mūšių centrą, sodo teritorija buvo pilna nukautų, pabūklus vežusių arklių, bombardavimai, apšaudymai, gaisrai. Sodas buvo sunaikintas. Į Tauragnų vaistinę pataikė sviedinys, užmušė tėvą, kontūzijo motiną, vaistinę su visu turtu sudegino. O. Šimkūnienė priglaudė kaimynai, o laikraščiai parašė, kad vaistininko šeima žuvo. Tik po pusmečio Eugenija sužinojo, kad motina gyva, tuomet pėsčia parėjo į Tauragnus, nes jokio transporto nebuvo. Teko mamą parsivežti į Vilnių. 1945 m. E. Šimkūnaitė pradėjo dirbti Vilniaus I ligoninės vaistinės vedėja. Skurdo. Prastas maistas, kortelės, pagalbos iš kaimo jokios... Labai nusilpo, susirgo miokarditu, vos išsikaptė. Perėjo dirbti inspektore į Sveikatos apsaugos ministerijos Vyriausiąją farmacijos valdybą. Atlyginimas mažas, iš jo reikėjo pragyventi kartu su ligota motina. Rūbų jokių, todėl nešiojo kareivišką milinę ir batus, atrode kaip vargeta. Atvažiavusieji į vaistinę patikrinti, dažnai ją palaikydavo elgeta, pabėgėle iš Rusijos, norėdavo duoti išmaldos.

Transporto, išskyrus geležinkelį, nebuvo, dažnai į vaistines, ypač mažų miestelių, tekdavo eiti iš geležinkelio stoties pėsčiomis, o dar ir per mišką. Laikai buvo neramūs. Kareiviai ne kartą ją, einančią per mišką, buvo sulaukę ir uždarę ir areštinę nustatyti tapatybę.

1949 m. išvažiavo į Kauną ir dirbo Kauno botanikos sode jaunesniąja mokslinė bendradararbė, tyrinėjo valerijonų kultūrą, ruošė disertaciją. Po metų sugrįžo į Vilnių, dirbo Lietuvos mokslų akademijos Biologijos institute. Tėšė

100 kg, kurių iki pat mirties neįstengė atsikratyti. Todėl vėliau daktarė labai skeptiškai žiūrėjo į įvairias bado dietas. Kazachstane jai didelį siaubą kėlė gyvatės ir vorai karakurtai. Karakurtas kartą įkando. Vos nenumirė, tik liaudiški kazachų patarimai padėjo išgyti.

1957 m. sugrįžo į Lietuvą, vėl pradėjo dirbti Vyriausioje farmacijos valdyboje vyr. inspektore vaistažolių paruošoms, o 1969 m. įsteigus atskirą vaistažolių skyrių, buvo paskirta jo viršininke.

1965 m. jai buvo suteiktas TSRS sveikatos apsaugos žymūno vardas, o 1968 m. aukščiausia provizorės-farmacinio darbo organizatorės kvalifikacinė kategorija. Jos iniciatyva vaistiniams augalams auginti ir tyrinėti 1966 m. buvo įsteigtas Gerdašių eksperimentinis vaistinių augalų ūkis.

Dirbdama valdyboje daktarė tęsė vaistažolių ir jų kiekių (resursų) Lietuvoje tyrimus. Dalyvaudavo botanikų ekspedicijose Baltijos respublikose. Nė viena sąjunginė konferencija vaistažolių klausimais Sovietų Sąjungoje neprėjo be dr. E. Šimkūnaitės pranešimo. Parasė ir 1971 m. Vilniaus universitete apgynė biologijos mokslų daktaro (po nostrifikacijos habilituotos gamtos mokslų daktaro) disertaciją „Lietuvos vaistingųjų augalų resursų naudojimo biologiniai pagrindai“.

Organizavo Lietuvos mokyklų mokinių vaistažolių rinkimo konkursus. „Jaunojo vaistažolininko“ dieną kasmet kitame Lietuvos regione. Bendradarbiaudama su Kurortų valdyba, kai kurioms sanatorijoms paruošė vaistažolių vonių, arbatų, kokteilų receptūrą. Labai domėjosi liaudies medicina, tyrinėdama vaistinių augalų augimo vietas, kartu rinko ir tautosaką, žodžius „Lietuvių kalbos žodynui“. Surinko jų tūkstančius. Ekspedicijose E. Šimkūnaitė visi labai mėgo, mokėjo ji ir laužą sukurti, palapinę pastatyti ir valgi išvirti, o įvairiausių istorijų žinojo be skaičiaus. Domėjosi archeobotanika, talkindavo archeologams prof. R. Rimantienei, V. Daugudžiui, nustatydamas augalų rūšis ir amžių iš kasinėjimų metu aptiktų gaisravietėse suanglėjusių augalų, grūdų liekanų.

1971 m. talkinant provizorei J. Urbienai, parašė knygėlę „Vaistažolės“. Turėjo sukaupusi medžiagos dideliame darbe apie vaistinius augalus. Tačiau norint išleisti knygą sovietiniais laikais reikėjo nugalėti daug kliūčių, turėti stiprų užnugarį, net mokėti pataikauti. Viso to daktarė neturėjo. Todėl savo žinias stengėsi paskleisti straipsniais įvairiuose moksliniuose ir populiariuose žurnaluose, laikraščiuose, skaitydama pranešimus konferencijose, gydytojų ir vaistažolininkų pasitobulinimo kursuose.

Daktarė dažnai skaitė paskaitas visuomenei. Jų klausytis susirinkdavo pilnos salės Vilniuje, Kaune ir net

atokiuose Lietuvos rajonuose. Visur ji buvo laukiama, ją kviesdavo medikai, farmacininkai, liaudies medicinos gerbėjai. Magėjo pasiklausti jos, įdomiai vaizdinga aukštaitiška tarpe pasakojančios apie stebuklingą žolynų galią, apie sveiką gyvenimo būdą, apie liaudies medicinos išmintį. Po paskaitos žmonės ilgai nesiskirstydavo, klausinėdavo ir klausinėdavo.

Kalbėjo ir rašė daktarė labai įtaigiai ir vaizdingai. Jos kalba šmaikšti, pilna „perlų“ – senovinių tarmiškų žodžių, kuriuos mes jau primiršome.

Vos sulaukusi 55 metų, dr. E. Šimkūnaitė išėjo į pensiją. Tai buvo 1975-iejai. Norėjo pasišvesti moksliniam darbui, ypač liaudies medicinai.

Daktarė buvo didelė liaudies medicinos žinovė, žinojo daugybę užkeikimų, užkalbėjimų, vaistinių augalų taikymo gydymui gudrybių. Ji sakė, kad liaudies medicina – tai ypatingas, sukauptas per šimtmečius tautos turtas, nuo senovės vertinamas ir saugojamas. Iš kartos į kartą žinios buvo perduodamos tik patiems doraiusiems, protingiausiems ir patikimiausiems šeimos nariams. Kad priešai negalėtų sužinoti liaudies medicinos paslapčių, jos būdavo slepiamos užšifruojant, gydomo būdas ar augalo pavadinimas pakeičiamas visai netinkamu žodžiu, pvz. „ant žaizdos uždėk karvės mėšlą“, o iš tiesų sutrink tarp kalkakmenių kraujazolę ir ją uždėjęs ant žaizdos sustabdys kraujavimą ir panašiai.

1979 m. Gamtos apsaugos komitetas E. Šimkūnaitei suteikė Lietuvos gamtos apsaugos žymūno vardą.

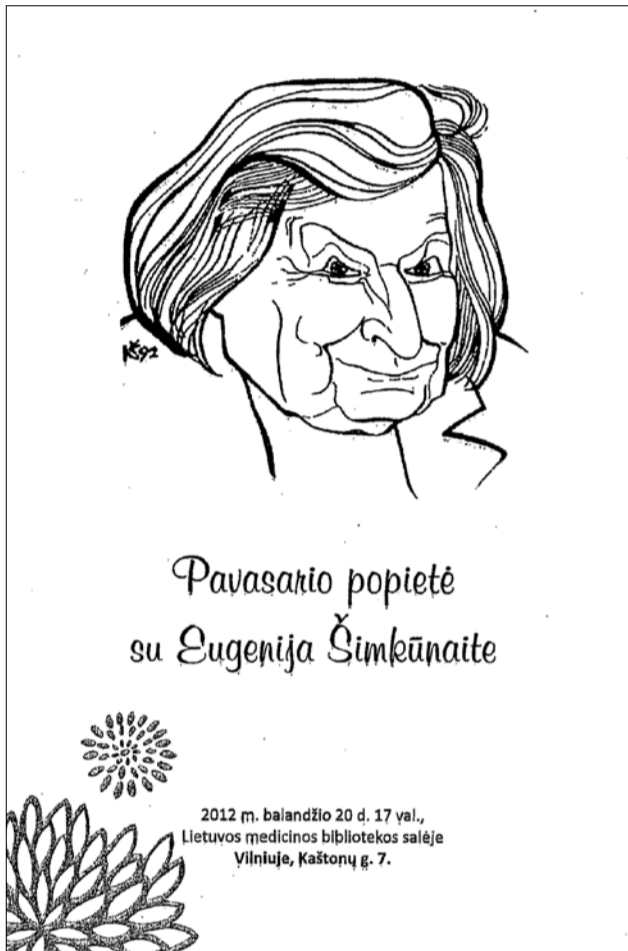
Labai mėgo operą ir baletą. Nuo pat jaunystės atsisakydama gardesnio karnio ar naujo rūbo, stengėsi nepraleisti nė vieno spektaklio ar naujo atlikėjo. Artistams dažnai dovanoodavo gėlių, juos žodžiu ir raštu kritikavo, mokydavo, gydydavo žolelėmis, kviesdavo į svečius per gimtadienius.

Žmonės daktarę meiliai vadino „Lietuvos žiniuone“. Tokiu pavadinimu ir Lietuvos kino režisierius H. Sablavičius apie daktarę E. Šimkūnaitę sukūrė filmą, rodytą Lietuvos kino teatruose, televizijoje.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, E. Šimkūnaitė parasė ir 1991-aisiais išleido pasakas su patarimais ir pamokymais „Girios medeliai, žali žaliuonėliai“, 1993 m. „Gyvačių karalystė“, 1994 m. „Ką tik žino „ragana“ arba gyvenimas be tablečių“. Po jos mirties, „Valstiečių laikraštis“ 1999 m. išleido dr. E. Šimkūnaitės parašytą sodria Rytų aukštaičių tarpe knygą „Indraja – Saulės duktė“ apie Indrajos kraštą, žemę, kuri matosi įlipus į aukštą Salako bažnyčios bokštą, apie Indrają, šio krašto valdovę, išmokusią žmones auginti javus, pažinti gydomuosius žolynus.

Daktarė Eugenija Šimkūnaitė mirė 1997 m. sausio 27 d., vos penkias dienas pagulėjusi ligoninėje, nors blogai pasijuto 1995 m. gruodžio 15 d., tačiau į gydytojų nesikreipė, o vėliau jau padėti nebebuvo kaip. Buvo pašarvota VU Šv. Jono bažnyčioje, po to gausaus visuomenės būrio palydėta į Tauragnus ir palaidota šalia tėvų. Prieš mirtį daktarė savo tėvų žemę padovanojo Tauragnų vidurinei mokyklai.

Daktarė Eugenija buvo sudėtingo, prieštaringo, kartais ir šurkštaus būdo, bet geros širdies. Ką turėjo, tuo dalinosi su kitais. Buvo draugiška. Visada pasirošusi padėti. Turėjo humoro jausmą, dažnai pati juodavosi iš savęs, vadindama save „Ragana“, „Dilgėlė“.

Kvietimas į Eugenijai Šimkūnaitėi skirtą renginį Lietuvos medicinos bibliotekoje

mokslinį darbą, dalyvavo Nemuno užliejamų pievų kompleksinėje ekspedicijoje ir atliko pusę lauko kartografavimo darbų, vėliau kompleksinėje Pietryčių Lietuvos ekspedicijoje atliko resursų apskaitos darbus.

Išlaikiusi marksizmo leninizmo egzaminus 1947 m. savo karo metų diplomą įteisinio ir jai buvo suteikta (chemikės-vaistininkės) provizorės profesinė kvalifikacija. Tais pačiais metais buvo apdovanota medaliu „Už šaunų darbą 1941–1945 metais“.

Dirbdama Biologijos institute sudarė žemėlapi „Užliejamos Lietuvos pievos“ 1952 m. sausio 14 d. LMA Biologijos instituto mokslinėje taryboje apgynė mokslų kandidato disertaciją „Valerijono kultūra Lietuvoje“. Buvo paskirta instituto Pomologijos sodo direktore, ja dirbo iki 1955 metų.

1955 m. išvažiavo į Kazachstaną dirbti Visasąjunginio vaistinių ir aromatinųjų augalų instituto ūkio „Darmina“ padalinio stoties Aris direktore. Ją domino Vidurinės Azijos vaistiniai augalai ir liaudies medicina. Kazachstane ilgai negalėjo priprasti prie vietinio maisto, nes valgiui virti naudojamas su šiaudais džiovintas gyvulių mėšlas, nuo kurio valgis įgauna nemalonų kvapą. Medžių ten maža. Manėsi iš Lietuvos atsivežtais lašiniai. Labai sumenko. Per pusmetį prie to kvapo priprato, apetitas grįžo, tačiau kūno svoris pradėjo sparčiai augti ir pasiekė

Mokslo Lietuva

Gerbiami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti pašto skyriuose.

nes prasikaltusius mėgdavo ir gerokai išplakti. Patikdavo jai vaidinti pranašautoją, raganauti, burti iš surinktų per Jonines žolynų, sudarinėti horoskopus. Turėjo stiprią ranką, ne kartą pati sugėbėjo apsiginti nuo užpuolikų. Daktarė nekreipdavo dėmesio į materialinius sunkumus, buities nepatogumus, jos atlyginimas ir pensija visada buvo nedideli, tenkindavosi mažu.

1997 m. gegužės 9 d. Lietuvos farmacijos sąjunga įsteigė dr. Eugenijos Šimkūnaitės labdaros ir paramos fondą, pirmininke išrinkta provizorė B. Karnickienė, sekretore – provizorė G. Labokienė, fondo prezidentu – dr. Romas Pakalnis, vienas iš labiausiai E. Šimkūnaitės gerbtų ir vertintų asmenybių. Vykdydami E. Šimkūnaitės testamentą, fondo nariai jos bute įrengė memorialinę ekspoziciją, sutvarkė daktarės tėvų kapus ir pastatė daktarę antkapinį paminklą. Fondo teikimu Utenos rajono savivaldybė 1998 m. Tauragnų mokyklai suteikė Eugenijos Šimkūnaitės vardą ir pavadino ją Tauragnų Eugenijos Šimkūnaitės pagrindine mokykla. Joje įrengtas E. Šimkūnaitės memorialinis kambarys, padovanotame miške – botaninis takas su vaistinių augalų ekspozicija. Prie mokyklos įrengta E. Šimkūnaitės bičiulio Romualdo Šimkūno pastangomis tautodailės ekspozicija pagal jos knygą „Indraja – Saulės duktė“.

1996 m. išleistas „Žiniuonės kalendorius“, iliustruotas Šimkūnaitės archyvo nuotraukomis. Jame spausdinti amžininkų prisiminimai apie daktarę. Fondo pastangomis tvarkomas daktarės rankraštinis palikimas, jos spausdinti straipsniai periodinėje spaudoje. Jų pagrindu 2001 m. fondas, padedant leidyklai „Žuvėdra“, išleido E. Šimkūnaitės straipsnių rinkinį „Gyvenimo receptai“, 2003 m. – „Gyvenimo paslaptys ir lemtyš“, o 2005 m. – „Gyvenimas be tablečių“. 2006 m. buvo išleista knyga apie Eugeniją Šimkūnaitę „Amžinai žydėk atminimo vyšnia“.

Eugenijos Šimkūnaitės vardu Vilniuje pavadinta gatvė, o prie jos namo, kur buvo jos butas, Lazdynuose atidengta atminimo lenta.

Netikėta, staigi mirtis nutraukė dr. Eugenijos gyvenimo siūlą. Išeidama ji kartu išsinešė ir didelį liaudies medicinos žinių, užkalbėjimų, užkeikimų lobį, nespėjusi jo sudėti į knygas ir mums palikti.

Daktarė Eugenija Šimkūnaitė buvo viena iš žymiausių vaistinių augalų žinovių, todėl žmonės susirgę dažnai į ją kreipdavosi pagalbos. Stengdavosi kiek galėdama padėti. Diagnozės ji nenustatinėdavo, tik patardavo gydymą žolynais.

Galėjo būti turtinga, jei už savo konsultacijas būtų ėmusi pinigų, tačiau ji laikėsi senovės žolininkų priesako – „Už ligonių gydymą negalima imti atlyginimo, nes sugebėjimas gydyti, tai Dievo duota žmogui dovana.“

Daktarė buvo vieniša. Artimų gimių neturėjo, todėl labai vertino draugus ir pažįstamus, ypač paprastas Tauragnų moteris.

Minime DAINAVOS APYGARDOS PARTIZANŲ vadų sąskrydžio 65-ąsias metines (2)

Skiriama Dainavos apygardos partizanų vadų sąskrydžio, įvykusio 1947 m. balandžio 22–24 d., dalyvių atminimui

Pabaiga, pradžia Nr. 9

Auksutė RAMANAUSKAITĖ-SKOKAUSKIENĖ

Lietuvos Respublikos Seimo narė, Partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago dukra

Sąskrydyje svarstant drausmės klausimus, nutarta imtis griežtesnių priemonių dėl 1946 m. gegužės mėn. Dainavos apygardos partizanų štabo įsakymo Nr. 89G gyventojams vykdymo. Įsakymo atsiradimą paskatino solidarumo jausmas su okupanto represijų aukomis ir rūpestis gyventojų saugumu. Partizanai draudė gyventojams gaminti ir pardavinėti naminių degtinių, be reikalo keliauti po miškus, prašyti išmaldos nuo tėviškės toliau esančiose apylinkėse, kviešti pas save ir vaišinti degtine sovietų karių, palaikyti glaudžius ryšius su okupantu. Pagalba okupacinėms struktūroms buvo laikoma išdavyste ir galėjo būti baudžiama net mirties bausme (*Dokumentų rinkinys „Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945-1952 m.)“*, Vilnius, 2003. p. 117-118).

Išlikę istoriniai dokumentai liudija, kad posėdžių metu buvo svarstyti karinio mokymo ir auklėjimo klausimai, nutarta „laikas nuo laiko rengti karinius mokymus“, taip pat aptarti ryšių ir žvalgybos, apsiginklavimo, uniformų ir jų ženklavimo klausimai. Partizanų vadai pritarė siūlymui įvesti apdovanojimus už drąsą bei už uolumą partizanams ir jų pagalbininkams, buvo aptarta tarptautinė padėtis, apžvelgti pagrindinės spaudos ir kiti klausimai (*Dokumentų rinkinys „Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945-1952 m.)“*, Vilnius, 2003. p. 191).

Tris dienas trukęs posėdžiavimas buvo rezultatyvus. Partizanų vadas

A. Ramanauskas-Vanagas savo atsiminimuose apie tai rašė: „Punios šile vykusių posėdžių nutarimus reikėjo įgyvendinti praktikoje. Įvestuosius <...> potvarkius turėjo paskelbti Ažuolis įsakymu Dainavos apygardai.

Iš šilo skirstėmės labai geros nuotaikos, nes posėdžių metu pasiektais rezultatais visi buvo patenkinti. Buvo naudinga ir tai, kad prasipletė žemesniųjų partizanų vadų pažintys ir kelionės metu atsilankyta kaimyniniuose partizanų daliniuose“ (*A. Ramanauskas-Vanagas „Daugel krito sūnų“*, Vilnius, 1999. p. 413).

Sąskrydyje dalyvavusių partizanų vadų likimai

Pirmosiomis okupantų aukomis tapo Punios šile besislapstantys partizanai kpt. Dominykas Jėčys-Ažuolis ir Mykolas Petrauskas-Aras. Jie žuvo 1947 m. rugpjūčio 11 d. okupantams užpuolus Dainavos apygardos štabo bunkerį. Šių partizanų palaikai buvo išniekinti Alytaus MGB kieme, vėliau kažkur užkasti. Iki šiol kūnų paslėpimo vieta nežinoma.

Tos pačios okupanto operacijos metu partizanai Antanas Macevičius-Linas, Vincas Juozaitis-Vyturys, Juozas Puškorius-Girinis ir Juozas Petraška-Lapaitis buvo areštuoti ir nuteisti.

Antanas Macevičius-Linas tapo išdaviku.

Jonas Jusas-Pakštas ir Vytautas Subačius-Klevas žuvo 1947 m. rugpjūčio 12 d. per MGB karinę operaciją, surengtą pagal A. Macevičiaus-Lino pateiktą informaciją, Strielčių kaime, Prienų rajone.

Partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago dukra Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė

Konstantinas Šimelevičius-Gandras žuvo 1947 m. rugsėjo 22 d. per MGB karinė-čekistinę operaciją Lesagūrų kaime, Daugų valsčiuje.

Albertas Perminas-Jūrininkas žuvo 1947 m. lapkričio 8 d. rūsų kariams apsupus slėptuvę prie Mantvilų kaimo Merkinės valsčiuje.

Jonas Jakubavičius-Rugys žuvo 1948 m. rugsėjo 16 d. išduotas rėmėjo Lan-

kininkų kaime, Merkinės valsčiuje.

Vaclovas Voveris-Žaibas ir Petras Šilanskas-Labutis žuvo 1949 m. kovo 7 d. per poetų, MGB agentų Kosto Kubilinsko-Kapso ir Adolfo Skinkio-Vilnies įvykdytą išdavystę Kalesninkų miške, Daugų valsčiuje. Žuvusiųjų palaikai buvo niekinti Alytaus MGB būstinės kieme. Jų paslėpimo vieta iki šiol nėra žinoma.

Lionginas Baliukevičius-Dzūkas žuvo 1950 m. birželio 24 d. MGB agentui Kaziu Kalantai-Aidui atvedus MGB operatyvinę grupę prie slėptuvės Žaliamiškyje, Leipalingio ir Merkinės valsčių sandūroje.

Motiejus Jaruševičius-Lakštingala žuvo 1951 m. vasario 15 d. per MGB karinę operaciją Jaunonių kaime, Prienų rajone.

Jonas Kučinskas-Spyruoklis žuvo 1951 m. spalio 19 d. bunkeryje Barkūniškio miške, Prienų rajone.

Po Ažuolio žūties Adolfas Ramanauskas-Vanagas buvo išrinktas Dainavos apygardos vadu. Atstovaudamas Pietų Lietuvos sričiai ir šiai apygardai, dalyvavo įsteigiant Lietuvos Laisvės

Kovos Sąjūdį (LLKS), tapo LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininko pirmuoju pavaduotoju, LLKS gynybos pajėgų vadu. Jis buvo ilgiausiai veikęs Lietuvos partizanų vadas. Areštuotas 1956 m. spalio 12 d. Kaune. Po itin žiaurių sadistiškų kankinimų sušaudytas 1957 m. lapkričio 29 d., palaikų paslėpimo vieta nežinoma.

Vincas Juozaitis-Vyturys, Juozas Puškorius-Girinis ir Juozas Petraška-Lapaitis po suėmimo Punios šile, nuteisti ilgiems metams lagerių. Atlikę bausmę, grįžo į Lietuvą. Vincas Juozaitis-Vyturys mirė 1988 m. Juozas Puškorius-Girinis ir Juozas Petraška-Lapaitis sulaukė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, abu mirė 2001 metais.

Žuvusių ir nužudytų partizanų krauju aplaistyti mūsų laisvės pamatai. Didžiulę mūsų tautos nepriklausomybės kainą atspindi 1949 m. kovo 24 d. parašyti tuomečio Dainavos apygardos vado Liongino Baliukevičiaus-Dzūko žodžiai: „Tai šiame šile prieš keletą metų virė partizaninis gyvenimas! Dabar jame kada ne kada gyvena 2-4 partizanai. Tada, prieš dvejus metus, mes buvome susitikę pas Ažuolį „Šaulių salėje“. Iš toje „salėje“ pasitarimuose dalyvavusių partizanų telikom Vanagas, Lakštingala ir aš. Linas tapo išdaviku. Lapaitis ir Vyturys paimti gyvi, tačiau nieko neišdavė. Girinis, sako, prigėręs Nemune. Rugys žuvo nuo išdaviko. Žaibas žuvo per išdavimą, Labutis taip pat. Pakštas, Klevas žuvo Linui parodžius bunkerį. Gandras žuvo su Šmitu, Vilku, Liūtu ir Ažuolaičiu. Visi žuvo nuo išdavikų rankų. Tiek vyrų tada buvo, tiek sumanymų, svajonių, ketinimų, o dabar viskas po žeme. Tik tos pušys ir eglės kaip tada, taip ir dabar tebeošia. Bet ir tos negailestingai naikinamos. Medžiams ir tiems sunku išlikti!“

Jaunimas prie atstatytos Dainavos apygardos vadavietės Punios šile

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2012 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

TAUTA IR VALSTYBĖ

AŽUOLYNO DIENA

Jono Basanavičiaus gimtinėje

■ Atkelta iš 1 p.

kai daugelio Lietuvos žmonių pasodintas Tautos ažuolynas davė impulsą atkurti ir pačią sodybą, o dabar tai jau neatsiejama visuma – J. Basanavičiaus sodyba ir Tautos atgimimo ažuolynas. Išties, prasminga sąsaja.

Kasmet trečiąjį balandžio šeštadienį J. Basanavičiaus gimtinėje vyksta Ažuolyno diena, tačiau šiais metais išpuolė ketvirtąjį šeštadienį. Kaip ir kasmet, šiame vyko Kovo 11-osios Akto signatarų ir Vasario 16-osios klubo sueigos, taip pat ir Ažuolyno sodintojų sueigos. Norinčiųjų progai pasitaikius, ar ir be jokios, pasodinti Tautos atgimimo ažuolynė savąjį ažuoliuką nestinga. Neretai atvažiuoja vestuvinininkai su visa svita, nusifotografuoja prie kasmet vis labiau lapojančių ažuolų, o jaunavedžiai norėtų ir savąjį ažuolaitį pasisodinti. Deja, tokios galimybės nebėra – ažuolynui skirtas žemės plotas užpildytas. Vis dėlto kasmet per Ažuolyno dieną nors ir ne masiškai, bet vienas kitas ažuoliukas pasodinamas arba persodinamas. Atsodinami nunykę, taip pat pasodinami ir proginiai medeliai. Šiais metais teko persodinti 1991 m. liepos 31 d. Medininkų pasienio poste žuvusio Juozo Janonio ažuoliuką. Šie metai paskelbti muziejų metai, tad pasodintas Muziejinių ažuolėlis, rasta vietos pasodinti ir 2011 m. spalį į Amžinybę iškeliauisiam ilgamečiui Vilniaus universiteto rektoriui profesoriui Jonui Kubiliui pagerbti skirtąjį ažuolėlį.

Pūga nesutrukdė pasodinti didžiausią ažuolą

Maždaug toje vietoje, kur buvo pasodinti pirmieji trys ažuoliukai, rymo lauko riedulys, kuriame abėcėlės tvarka iškaltos Ažuolyno idėjos autorių pavardės: V. Čaplikas, A. Kepežėnas, R. Krupickas, K. Labanauskas, V. Markauskas, V. Stepulis, R. Survila.

Pirmieji pasodinti ažuoliukai jau virto tikrais ažuolais, o vieno jų kamienas pats drūčiausias Ažuolynė. Kasmet su Kovo 11-osios Akto signatarų klubu, kuriam vadovauja Birutė Valionytė, į savo sodintąjį Ažuolyną atvažiuojantis ilgametis Tautinio atgimimo ažuolyno draugijos pirmininkas Vitalius Stepulis jau nebeįstengia to ažuolo kamieno apglėbti, nes jo apimtis jau peršoko 1,3 metro. Tiesa, šiame dar pasisekė ažuolą apkabinti, bet jau su žmonos architektės Vitalijos Stepulienės pagalba. Kasmet šio ažuolo kamienas pastorėja penkiais šešiais centimetrais – Vitalius nepamiršta pamatuoti.

Gražių prisiminimų teikia to ažuolo atsiradimas šioje vietoje. Sodintas kartu su pirmaisiais ažuoliukais 1989 m. balandžio 1 d. per patį pūgos įsiūtį. Atrodė, kad gamta nutarė išbandyti Ažuolyno sumanytojų ir sodintojų tvirtumą. Visi ažuoliukai jau buvo pasodinti, liko tik šis. Niekas nesiryžo jo imtis, kai kas ranka numojo, nes buvo per didelis, kartu su prie šaknų prilipusia žeme neįmanoma pakelti. Bet kaip tokį gražulį paliksi. Ponia Vitalija su būsima marčia šiaip taip įsikibo, ryžosi vilkti žeme. Stoiškai priešintis gamtos stichijoms dvi moterys vilko vyriškumo simbolį, tą dieną paskutinį dar nepasodintą ažuolą – turėjo būti įspūdingas vaizdas. Gerbiamoji Vitalija

Per 23-jus metus Ažuolynė suvešėjo ažuolas, kurį bando apglėbti jo sodintojai Vitalija ir Vitalius Stepuliai

ir jos marti turi teisę vadinti šį ažuolą savo numylėtinu, tad buvomas Ažuolynė visada aplanko kaip patį mieliausią draugą.

Muziejininkų ir rektoriaus Jono Kubiliaus ažuolai

Visai natūralu, kad nuo šiol į dangų stiebsis Muziejininkų ažuolėlis, nes Jono Basanavičiaus gimtinė rūpinasi Lietuvos nacionalinis muziejus. Liaudiškos muzikos ansamblis „Kankleliai“ pradėjo giedoti Maironio eilėms parašytą Juozo Naujalio giesmę „Lietuva brangi“. Vyksmo dalyviai pritarė ansambliui giedodami, kiti pritarė lingavo.

Iškiliam matematikui, 33 metus rektoriaus pareigas Vilniaus universitete ėjusiam akademikui profesoriui Jonui Kubiliui atminti ažuoliukas buvo sodinamas kitoje Ažuolyno pusėje, tad kol tą vietą pasiekėme, buvo progos susikaupti, prisiminti rektorių, pasiklausyti V. Stepulio pasakojimo apie įvairioms asmenybėms pasodintus ažuolus. Pastebėsime, kad iniciatyva ažuoliuku pagerbti Joną Kubilių kilo ne mokslo institucijose ir net ne universitete, bet iš pačių Ažuolyno sodintojų ir puoselėtojų, šio universiteto absolventų, o tai ir yra tikros pagarbos išraiška.

„Tautos namų santara“ tarybos pirmininkas Antanas Gudelis prisiminė, kad per 33-jus prof. Jono Kubiliaus vadovavimo Vilniaus universitetui metus ši Alma mater parengė didžiąją Lietuvos humanitarų, taip pat ir kitų sričių absolventų, kurie šiandien sudaro labai įtakingą šalies intelektualinį branduolį.

Išskirtinį Jono Kubiliaus vaidmenį Vilniaus universitetui pabrėžė Kovo 11-osios Akto signataras prof. Bronislovas Genzelis, pasidalinęs ir kai kuriais su Rektoriaus susijusiais asmeniniais

dentai, dėstytojai, absolventai, bet ir gyvos, savo garbingos praeities nepamiršusios tautos, sugebančios vertinti ir didžiutis savo universitetu ir savo šalies mokslo istorija, dalimi. Argi ne į tai pirmiausia ir buvo nukreiptos rektoriaus Jono Kubiliaus pastangos?

Susigrąžino tai, kas teisėtai priklausė

Siekiant surengti Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejus minėjimą visos Sovietų Sąjungos mastu pirmiausia reikėjo įtvirtinti universiteto senumo, t. y. jo veiklos pradžios nuo 1579 m. oficialų pripažinimą. To meto net ir kai kuriuose Lietuvos spaudiniuose praslysdavo 1803-ieji metai kaip Vilniaus universiteto įkūrimo data, kai caras Aleksandras I jam suteikė Imperatoriškojo universiteto vardą. Tokia buvo aptariamo meto lyg ir oficialiai įtvirtinta nuostata. Kokiu pagrindu laikėsi? 1579 m. balandžio 1 d. Abiejų Tautų Respublikos karaliaus Stepono Batoro privilegija Vilniuje nuo 1570 m. veikusių Jėzuitų kolegiją pakelti į akademijos ir universiteto padėtį. Tų pačių metų spalio 29 d. popiežius Grigalius XIII išleido bulę pakeliančią Vilniaus kolegiją universitetu. Šios aukštosios mokyklos pavadinimas – *Alma academia et universitas Vilnensis societatis Iesu*. Kadangi lotyniškame pavadinime figūravo akademijos ir tarybinės ideologijos plūstamo Jėzuitų ordino vardas, tai labai geidžiant buvo galima „nepastebėti“ tarp šių sąvokų atsidūrusio žodžio *universitetas*. Kitaip tariant, jėzuitų akademijai lyg ir galima buvo nepriskirti universiteto statuso. Kas ten labai aiškintis (ypač, kai rūpėjo priešingi dalykai), kad ši aukštoji mokykla jungė trijų mokslo įstaigų sąvokas: kolegiją, akademiją ir universitetą, o Stepono Batoro rašte juodu ant balto parašyta, kad Vilniaus universitetas naudosis tokiomis pat teisėmis ir laisvėmis, kokiomis naudojasi Krokuvos universitetas.

Trumpai tariant, jeigu pro ideologinius filtrus praleisime tik tai, kas

režimui reikalinga, gausime „tinkamą“ vaizdą: esą seniausias to meto Sovietų Sąjungos teritorijoje iš veikiančių yra 1755 m. Rusijos imperatorės Jelizavetos įsakų įkurtasis Maskvos valstybinis universitetas. Tai, kas savaime suprantama šiandien, toli gražu ne visada buvo priimtina anuomet. Kaip gali būti, kad kažin koks provincinis Vilnius gali didžiutis senesniu už Maskvos universitetą, tuo labiau, kad Vilniaus universitetas savo veiklą pradėjo kaip Vilniaus jėzuitų akademija. Reikėjo didžiulio paties rektoriaus Jono Kubiliaus užsispyrimo ir pastangų, siekiant apginti tai, kas istoriškai ir teisėtai mūsų senajai Alma mater priklausė.

Užtat šventinėms 400-osios Vilniaus universiteto įkūrimo metinėms skirtieji renginiai ir ypač šventinė universiteto bendruomenės eisena nuo senųjų rūmų iki Vingio parko Dainų švenčių estrados vilniečiams paliko neišdildomą įspūdį. Ne veltui sakoma, kad pirmą kartą Atgimimo dvasią Lietuva pajuto ir išgyveno, minėdama Vilniaus universiteto įkūrimo 400 metų jubiliejų. Iškilmių neapkartino ir tai, kad Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto rektorių demonstratyviai į Vilniaus universiteto jubiliejines iškilmes neatvyko. Nėra reikalo priminti, kad Vilniaus universiteto pagal senumą pirmavimas prieš Maskvos universitetą turėjo politinį ir ideologinį atspalvį tuo metu, kai sovietinės ideologijos sąsajos su rusiškuoju šovinizmu buvo tarsi savaime suprantamos ir niekam abejonių nekėlė.

Diplomatija ir atsargumas – neatsiejami

Prof. B. Genzelis prisiminė, kaip Vilniaus universiteto jubiliejui nutarta parengti tritomę universiteto istoriją. B. Genzelis taip pat buvo įtrauktas į šios istorijos rengimo redakcinę kolegiją, jam teko rektoriui J. Kubiliui išdėstyti savo numatomo darbo apmatas. B. Genzelis rektoriui pasiūlė per daug nesididžiuoti ir nepabrėžti to fakto, kad 1803 m. caras Vilniaus universitetui

Kovo 11-osios Akto signataras profesorius Bronislovas Genzelis ir kiti Ažuolyno dienos šventės dalyviai eina sodinti ažuoliuko savo buvusiam rektoriui profesoriui Jonui Kubiliui

suteikė Imperatoriškojo universiteto vardą. Mat kas lengvai duodama, lengvai ir atimama: 1832 m. Vilniaus universitetas jau kito caro – Nikolajaus I – buvo uždarytas už studentų ir dėstytojų aktyvų dalyvavimą 1831 m. sukilime prieš valstybę pavergusią Rusiją. B. Genzeliui dėstant savo nuostatas J. Kubilius išklausė, bet nekommentavo. Netrukus B. Genzelio pavardė iš universiteto istorijai rengti kolegijos narių sąrašo dingio. Žmogiškai galima suprasti B. Genzelį: tuo metu jis tikriausiai pasijuto įskaudintas. Daugeliui metų praėjus pats J. Kubilius asmeniniame pokalbyje su B. Genzeliu

Rektorius permetė akimis charakteristiką ir pareiškė, jog negalys pasirašyti. Kodėl? Prašom išbraukti sakinį, kur parašyta, kad studentas „moraliai tvirtas“ (*moralno ustojčiv*), tada pasirašys. J. Počepavičius pradėjo aiškinti, kad tas sakinytis būtinas, kitaip ansamblietis neišvažiuos į Vengriją. „Reiškia neišvažiuos“, – rektorius kategoriškai nepalenkiamas. J. Počepavičiui nieko kito neliko kaip eiti pas vieną iš prorektorijų. Šis pasirašė beveik net neskaitęs. Visi buvo įpratę prie ideologinių klišių, nekrepė į jas dėmesio kaip į neišvengiamybę, bet rektorius pats per save peržengti negalėjo, nes ir nenorėjo.

bėti kaip alpinistui ir dera iš paukščio skrydžio – nuo Centrinio knygyno pastato stogo. Mat tame name gyveno Audrė Tornau, su kuria V. Stepulis ant to stogo ir užsikabarojo. Kai kam pasirodė, kad tokie stebėtojai gali kelti grėsmę eisenos dalyviams, todėl ant stogo bemat apsireiškė milicininkas. V. Stepulis savo valia lipti nuo stogo nesutiko. Matydamas, kad V. Stepulis bent jau iš pažiūros mažai panėsėjo į galiūną, tai milicininkas nutarė jį nukelti. Vitalius įsitvėrė rankomis į metalinę stogo tvorelę, milicininkas ėmė rauti ropę, bet jo pastangos buvo bergždžios. Šventinės eisenos vertas

Pranešame, kad iš Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo projektui „Mokslui, kultūrai ir visuomenei“ vykdyti Lietuvos mokslininkų laikraščiai „Mokslo Lietuva“ 2012 m. skirta 65 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

čių, formulių, tuo lengviau skaitomas straipsnis, nes juk žurnalas skirtas ne vien matematikams ir inžinieriams.

Šiandien apskritai nelengva įsivaizduoti, kad laikraštyje „Mokslo Lietuva“ pasisekimą turėtų straipsniai su formulėmis ar matematiniais įrodymais. Buvome pateikę Didžiosios Fer-

mokslių šventovės autonomija buvo neliečiama vertybė, į kurią neturėjo teisės kištis nei dvasinė, nei pasaulietinė valdžia.

Ši nuostata gyva ir dabartiniame universitete. Kai įsismarkavę šalies aukštojo mokslo reformatoriai, pasiremdami naujo priimto Mokslo ir studijų įstatymo nuostatomis pradėjo susiaurinti Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomiją, Vilniaus universitetas pasipriešino ir toliau laikėsi savojo Statuto reikalavimų, laukdamas, kol dėl aukštojo mokslo reformos pasisakys Konstitucinis Teismas. Autoritetingiausias šalies universitetas vienintelis šalyje nepatvirtino naujo statuto, nesuformavo naujos tarybos ir neišsirinko naujo rektoriaus, nors šie reikalavimai numatyti naujame Mokslo ir studijų įstatyme. Pagal reformistinį įstatymą universiteto tarybą sudaro švietimo ir mokslo ministro bei akademinės bendruomenės skirtieji nariai, o Vilniaus universitetas siekia, kad ministras tarybą formuotų iš paties universiteto pasiūlytų kandidatų. Taip pat universitetas nori, kad esminiais klausimais dėl reorganizacijos, pertvarkos ir universiteto turto taryba savo sprendimus derintų su senatu, atstovaujančiu universiteto bendruomenei. Tai kova dėl autonomijos išsaugojimo.

Anot B. Genzelio, daugiamečio rektoriaus J. Kubiliaus suformuotas klimatas tebeaučiamas šiame universitete ir šiandien. Savo ruožtu pridursime: galima ginčytis, gerai ar blogai, kai tarp lygių yra norinčių būti lygesniais, bet universitetai turi būti atspara, nepasiduodanti abejotiniams laikinų valdininkų įnoriams ir nenusienukantiems jų įžeistoms asmeninėms ambicijoms. Ginti universiteto autonomiją, priešintis politinei ir ekonominei valdžia disponuojančių veikėjų įžeidžiamam, vadinas, siekti būti vakarietišku universitetu – tai savo esme „kubiliška“

■ Nukelta | 12 p.

Pasodintas Muziejinių ažuoliukas skirtas Muziejų metams. Trečia iš dešinės Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė, Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatė Birutė Kulnytė

Profesorius Juozas Algimantas Krikštopaitis prie dailininkei Albinai Makūnaitėi augančios liepos

pats pradėjo kalbą dėl jubiliejinių metų Vilniaus universiteto istorijos rengimo peripetijų ir taip paaiškino savo apsisprendimą dėl redakcinės kolegijos universiteto istorijai rengti sudėties. Visiškai pritardamas B. Genzelio nuostatomis savo to meto sprendimą štai kaip paaiškino. Radikali B. Genzelio pozicija galėjusi užkliūti budrioms akims, kurių to meto universitete pakako, tad ne tik universiteto istorijos rengtasis tritomis galėjo nepasirodyti, bet ir universiteto 400 metų sukakties minėjimui būtų iškilusi kliūtis. Todėl rektorius nutarė nerizikuoti ir B. Genzelio pavardę iš komisijos narių sąrašo išbraukė. Motyvus garbingai paaiškino ir tuo būdu tarsi atsiprašė už tai, kad turėjo priimti būtent tokį sprendimą.

Nekentęs kvailių ir ideologinių klišių

Rektorius išties didelis kaip mokslininko, iškilaus tarptautinį pripažinimą įgijusio matematiko autoritetas, padėjo jam išlaikyti tvirtą vadovavimo universitetui liniją. Rektorius nesitaikstė su tuščiažodžiavimu, demagogais, nepakentė ideologinių klišių kaip nieko bendra neturinčių su mokslu. Universitetas jam buvo mokslo šventovė, nežiūrint, kad to meto retorikoje pats žodis *šventovė* buvo visiškai nepriimtinas ir neįmanomas.

J. Kubiliaus principingumas ir nesitaikstymas su tuščia, bet tam metui įprasta idėjine retorika atsiskleidžia ir iš liaudiškos muzikos ansamblio „Kankleliai“ dainininko Jono Počepavičiaus prisiminimu. Tuo metu jis dainavo Universiteto dainų ir šokių ansamblyje ir vieną kartą jam teko ateiti pas rektorių, kad šis pasirašytų ant charakteristikos, kuri buvo būtina norint ansambliui išvykti į užsienį.

Nekentė kvailių ir kvailių reikalavimų.

Suprantama, kad laviruoti reikėjo ir J. Kubiliui. Vieną dieną – tai buvo artėjant universitetui jubiliejiniams 1979-iesiems – sielojosi: „Mano darbo diena prasideda nuo girtuokliavimo: aš turiu su darbininkais pradėti darbo dieną išgerdamas, tada jie dirba. Kitaip nepriversi“. Darbininkai sėdi, kai rektorius ateina ir su jais gražiai pašneka, kartu išlenkia taurelę, tada darbo liaudis sukrunka ir darbas eina kaip iš pykės. Reikėjo skubėti, nes jubiliejaus nenukelsi, o darbininkams nepakomanduosi, nes jie pradės vienu balsu šaukti, kad nėra to ir to, laiku neatvežta kažkokių medžiagų... Pačiam rektoriui tekdavo viską metus gerintis darbo liaudies atstovams.

Alpinistą traukė aukštis

Tautinio atgimimo ažuoliyno draugijos pirmininkas Vitalius Stepulis 1965 m. baigė tuometinį Kauno politechnikos institutą, įgijo inžinieriaus statybininko specialybę, tačiau kartu su kitais sodindamas ažuoliuką J. Kubiliui atminti, prisiminė savo asmeninį santykį su Vilniaus universitetu ir jo nepamirštamą rektorių. V. Stepuliu teko dalyvauti ir 1979 m. Vilniaus universiteto 400-osioms metinėms skirtoje manifestacijoje, tiesa, gan savotišku būdu. Mat šio universiteto absolventai alpinistai savo Alma mater jubiliejaus garbei pasižadėjo Tianšanio kalnuose surasti bevardę viršukalnę, į ją įkopti ir pavadinti Vilniaus universiteto vardu. V. Stepulis vadovavo tai alpinistų ekspedicijai, Tianšanėje yra Vilniaus universiteto viršukalnė.

V. Stepulis jautėsi senojo universiteto dalimi, tad per garsiąją studentų, dėstytojų ir profesorių eisena iš senųjų rūmų į Vingio parką nutarė eisena ste-

vaizdelis. Tada milicininkas nubėgo kvietis pagalbos, o V. Stepulis tolesnį įvykių nebelaukdamas nusileido priešgaisriniais laiptais.

Rektoriaus J. Kubiliaus formuotas klimatas

Rektorius niekur viešai neišsišokdavo prieš Lietuvai primestą ideologiją, tačiau labai subtiliai sugebėdavo išreikšti savo poziciją. Štai kad ir tokiu būdu. Mėgdavo pakalbinti studentus – kokiame fakultete studijuoja ir panašiai. Išgirdęs, kad studijuoja fiziką ar matematiką, iškart pagirdavo: tai esąs tikras mokslas, suprask, be ideologinių apnašų ir demagoginių išvedžiojimų. Kvailys nesuprasdavo, o protingas suvokdavo, kas slypėdavo už rektoriaus pagiriamą žodžio griežtiesiems (tada buvo įprasta sakyti tiksliesiems) mokslams.

Visa tai neturėtų būti suvokta kaip nepagarba kitiems mokslams. Šių eilučių autorius liudija tik savo asmeninės patirties nuotrupas ir tą reiktų turėti omenyje. Vis dėlto drįsčiau teigti, kad J. Kubilius laikėsi klasikinės nuostatos: kiekviename dalyke mokslo yra tiek, kiek jame yra matematikos. Taip teigti mane drąsina ir tokie prisiminimai. Dirbant žurnalo „Mokslas ir technika“ redakcijoje, kurios redakcinės kolegijos narys buvo J. Kubilius, tekdavo dalyvauti redakcijos ir kolegijos narių posėdžiuose, su profesoriumi žodžiu kitu persimesti ir kitais atvejais. Įstrigo jo išsakyta mintis: žurnale spausdinamuose straipsniuose nereiktų vengti ir vienos kitos matematinės formulės, nes tai iškart sustiprintų nurodomų argumentų patikimumą, suteiktų solidesnį svorį žurnalui. Tenka prisipažinti, kad dirbusiems to meto žurnalo redakcijoje atrodė priešingai: kuo mažiau skai-

ma teoremos įrodymą, kurio autorius buvo Genius Strazdas (savamokslis matematikos fenomenas), bet negavome jokio mūsų matematikų vertinimo ar atsakymo, nors būtent to tikėjomės, išskyrus kai kurių autoritetų skeptišką išankstinį nusiteikimą: ką čia Strazdas, jeigu matematikos ereliams ligi tol nebuvo pavykę šio uždavinio išspręsti... Reikia pasakyti, kad asmeniniuose pokalbiuose skeptiškai šį sprendimą vertino tiek Jonas Kubilius, tiek Vytautas Statulevičius, bet vargu ar jie bent kiek daugiau gilinosi į patį sprendimą, o mes, to meto redakcijos darbuotojai, nebuvome užsispyrę gauti autoritetų raštišką teoremos sprendimo įvertinimą. Vyravo nuostata, kad mėgėjams brautis ten, kur profesionalai nesusidorodavo, tėra tuščia laiko gaišatis.

Svarbiausia, ir tai pabrėžė B. Genzelis, kad J. Kubilius visais lygiais gynė Vilniaus universiteto autonomiškumą ir jam sekėsi jį apginti. Partiniai funkcionieriai vengė viešai kištis į Vilniaus universiteto vidaus reikalus, nes žinojo, kad rektorius bemat gali būti pastatytas į vietą. Universitetas buvo gerbiamas, su jo nuostatomis taikstytasi. Vesdami ekskursijas po senuosius universiteto rūmus ar mokslo muziejų Šv. Jonų bažnyčioje (beje, J. Kubiliaus laikais prikeltae iš prieš tai joje buvusio sandėlio) gidai į savo pasakojimus sugebėdavo įpinti, kad nuo Renesanso laikų šios

Aš dainuoju liaudies muzikos ansamblyje „Kankleliai“

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2012 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

MENAI

Kultūrų tiltai sujungė BERLYNĄ, VILNIŲ IR MASKVĄ (2)

Ekspresionizmo 100-osioms gimimo metinėms

Pabaiga, pradžia Nr. 9

Šiai apskritojo stalo diskusijai pretekstą davė balandžio 17 d. Vilniaus privačioje galerijoje 2W atidarytoji ekspresionizmo dailės šimtmečiui skirtoji paroda „Kultūrų tiltai. Berlynas–Vilnius–Maskva“. Lietuvos sostinėje buvo eksponuoti 22 šiuolaikinių Vokietijos, Rusijos ir Lietuvos dailininkų, kuriems artimi ekspresionistinės tapybos principai, paveikslai. Prieš tai paroda jau spėjo pabuvoti Berlyne, o gegužės 15 d. atidaryta Maskvoje.

Mūsų diskusijoje dalyvauja keturi dailininkai, parodos dalyviai. Tai galerijos „Non Omnes“ (Maskva) direktorė **Natalija JANKOVSKAJA**, Rusijos dailininkų sąjungos narė, ekspresionizmo šimtmečiui skirtą projekto viena iš iniciatorių ir organizatorių. Antroji viešnia – galerijos „Non Omnes“ menotyrininkė, Rusijos dailininkų sąjungos narė **Tamara GRIGORJEVA**. Ji yra Menotyrininkų ir Dailės kritikų NVS šalyse asociacijos narė, kūryboje reikiama kaip tapytoja ir grafikė. Trečiasis pašnekovas – projekto rėmėjas architektas, tapytojas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys, viešbučio „Europa City Vilnius“ galerijos „Juozas art“ steigėjas ir savininkas **Juozas PRANCKEVIČIUS**, kurio lėšomis Lietuvos dailininkų darbai buvo nuvežti į Berlyną ir sudaryta galimybė Maskvoje dalyvauti keliems dailininkams. Keturias pašnekovas – Vilniuje vykstančios parodos kuratorius, antrasis ekspresionizmo šimtmečiui skirtos parodos iniciatorius ir organizatorius **Saulius KRUOPIS**. Jį pažįstame kaip menininkų asociacijos „Tiltas“ prezidentą, Lietuvos dailininkų sąjungos narį, tapytoją ir grafiką, jau spėjusį surengti 115 tapybos kolekcijos parodų Lietuvoje ir kitose šalyse, 70 personalinių parodų dalyvį.

Mitų kūrimo menas

Mokslo Lietuva. Gerbiamieji diskusijos dalyviai, pakalbėkime apie menininkams taip reikalingą kūrybinę laisvę. Apsistojome ties 1913 metais, kai subyrėjo vokiečių dailininkų ekspresionistų pastatytasis „Tiltas“ (Brücke) – taip vadinta pirmuosius ekspresionistus jungusi grupė. Ji baigė savo egzistenciją, bet ekspresionizmas Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse sparčiai plito ne tik Vokietijoje, bet ir kitose Europos šalyse. Berlynas virto tikru ekspresionizmo dailės centru. Kaip tie avangardinio meno atstovai buvo suvokiami ir priimami visuomenėje, kiek laisvai galėjo reikšti savo menines idėjas, pagaliau iš ko gyveno?

Saulius Kruopis. Per aštuonerius gyvavimo metus „Brücke“ dailininkai surengė bene 75 parodas, kone po dešimt kasmet. Stebėtinai produktyvumas, nors kaip sakytą, per septynerius metus nebuvo nupirkta nė vieno jų paveikslas. „Brücke“ grupės branduolį sudarė apie 70 narių (skaičius kasmet keitėsi), iš jų 30 atvykę iš Aacheno, Budapešto, Maskvos, Oslo ir Soloturno. Bet tik apie 20 narių buvo dailininkai. Grupės veikloje trumpai dalyvavo ir Edvardas Munkas (Edvard Munch, 1863–1944), Anri Matisas (Henri Matisse, 1869–1954), Vasilijus Kandinskis (1866–1944), Ema Riter (Emma Ritter, 1878–1972), čekas Bohumilas Kubišta (Bohumil Kubišta, 1884–1918). Daly-

Oficialusis tapybos parodos „Kultūrų tiltai. Berlynas–Vilnius–Maskva“ atidarymas Berlyne. Atidaryme dalyvavo Saulius Kruopis, Gudrun Krišok (kultūros skyriaus darbuotoja), Natalija Jankovskaja, Sergejus Žuravliovas (Rusijos mokslo ir kultūros namų direktoriaus pavaduotojas), Arminas Rygeris (Armin Rieger, vokiečių dailininkų grupės vadovas), Juozas Pranckevičius, Ingrid Kaftan (2011-ųjų kovas). Trečia iš dešinės Tamara Grigorjeva

vavo ir du šveicarai, sūnus ir tėvas – Diegas Džakometis (Diego Giacometti, 1902–1985) ir Džovani Džakometis (Giovanni Giacometti, 1868–1933). Tad „Brücke“ buvo europietiška grupė. Kuriančiųjų ir besimėgujančiųjų bendruomenėje išsiskyrė dvi kategorijos – kuriantieji, arba aktyvieji, nariai ir pasyvieji nariai (daugiausia iš draugų aplinkos). Pasyvieji nariai – gydytojai, advokatai, finansininkai, leidėjai, meno mecenatai ir pan. Grupėje dalyvavo vienintelė institucija – Leipcigo knygų (verslo) muziejus. Visi tikrieji ir netikrieji nariai mokėjo nario mokestį – po 25 markes per mėnesį, nuo kurių priklausė grupės narių dailininkų gerovė. Tos paramos dėka jie galėjo savo parodas rengti Vokietijoje, Suomijoje, Austrijoje ir kitose šalyse. Tam, kas priklausė šiam ratui, kasmet būdavo išsiunčiama originali grafinė nario kortelė su ranka įrašyta pavarde, taip pat grupės veiklos ataskaita. Tokius nario bietus ir mes išdaliname kiekvienam svečiui ar dalyviui Nidoje tapybos plenero metu.

ML. Epochos vėjai paliko labai ryškius pėdsakus pirmųjų dailės ekspresionistų kūryboje. Gyvenimo technizacija ir įvairiapusiškas modernėjimas keitė žmonių gyvenimo įpročius ir normas, menai taip pat neliko nuošalyje. Net ir grupės „Brücke“ veikloje galima pastebėti tam tikrus reglamentus, savo nariams keliamus reikalavimus, lyg ir ne visada suderinamus su dailininko „laisvę“ veikiu primenančius sąmoningai projektuojamus siekius. Tai jau ne vien meninės atmosferos kūrimas, bet ir menininkų socialinės gyvenimo formavimas.

Tamara Grigorjeva. Kiekvienos meninės grupuotės susibūrimas – jau socialinis faktas. Nors „Brücke“ grupės nariai priklausė skirtingiems socialiniams sluoksniams, bet dailininkai kūrė laisvai. Grupę rėmusieji mecenatai

grupėje susibūrusius gan skirtingus dailininkus. Kiekviena idėja jos sekėjus kažin kiek ribojo, vertė paklusti tam tikroms taisyklėms ir reikalavimams, bet kartu ir subūrė, palaikė grupės gyvybingumą.

S. Kruopis. Jau seniai nėra jokių taisyklių, nors mes visi siekiame sudaryti „laisvų menininkų“ įspūdį, bet tai tik siekis. Dailininkus skirstau į kelias kategorijas. Pirmajai kategorijai priklauso idealistai, kuriantys atsida- vę tam tikrai idėjai. Tai tikri grynuliai, laukiantys mūzos bučinio. Tokie tapytojai dažniausia skursta, vos suduria galą su galu. Kitai kategorijai priklauso dailininkai-verslininkai siekiantys tam tikros naudos: vykdo užsakymus, seka paklausą rinkoje, prisitaiko prie konjunktūrinių ir kitų reikalavimų. Tai dar ne didžiausia blogybė. Blogybė, kai prarandamas padorumas, kai nebūdamas menininkas žmogus save garsiai tokiu vadina ir bet kokia kaina stengiasi užpildyti rinką savo darbais. Tokių pažįstu net dešimtis, jie labai apskrūs ir gyvybingi. O jų darbai jokios vertės dažniausia neturi, nors visur šiandien juos gali pamatyti. Vienas toks autorius man prisipažino, kodėl savo produkcijos jis nepasirašinėja – jam gėda pasirašyti, nes darbus „kepa“ kaip su konvejeriu. Vienos didelės bendrovės atstovas, verslininkas man sako: „Sauliau, kaip mums reikia elgtis su tokiais, kurie dešimt kartų įkyriai veržiasi į firmą? Vienuoliktą kartą tiesiog nuperkame tą jų darbėlį, kad tik toks autorius daugiau nepasirodytų.“

Man labai skaudu, kad tokio diletantiško meno šiandien visur prikabin- ta ir Nidoje. Kiekviename Nidos vieš- butyje rasite ne tikrų meno kūrinių, o nevertų paveikslais vadintis darbų. Bandžiau kalbėtis su tais vadinamais dailininkais – jie visiškai nesavikritiški ir nejaucia atsakomybės. Tokius vadi- nu apgavikais, nes žmonės sumokėję

Juozas Pranckevičius. Rytas (2010–2011)

tai suprato ir vertino to meto avangardistų meną, tad savo apsisprendime ir menininkai, ir mecenatai buvo laisvi.

ML. Tiek laisvi, kad net autoritetinę dailininką Maksą Pechšteingą iš „Brücke“ grupės pašalino už grupės nuostatų pažeidimus?

Natalija Jankovskaja. „Brücke“ grupėje buvo labai skirtingos asmenybės, pradedant dailininkais ir baigiant dailės mecenatais, bet visus vienijo tam tikra idėja. Tai pasakytina ir apie

S. Kruopis. Ekspresionizmo dailės istorijai vieta chrestomatijose, mums laikas pereiti prie nūdienos aktualijų. Žinoma, istorija tam tikru būdu veikė ir tebeveikia menininkų savimonę, apie tai galėtų pasisakyti ir šio pašnekesio dalyviai.

ML. Teisinga pastaba, tad pats laikas pasvarstyti, kaip yra šiandien, kokiais principais vadovaujasi ekspresionistine maniera tapantys dailininkai, kas juos buria ir skiria?

pinigus galvoja, kad įsigijo vertingą meno kūrinių.

Vilniaus dailės akademijoje man dėstęs dailininkas Kęstutis Zapkus, gyvenantis JAV, labai taikliai apibūdino trečiajai kategorijai priklausančius dailininkus. Jis sakė: „mitą sukurti grupei lengviau, negu dirbant vienam“. Man atrodo, kad šiai kategorijai mes ir priklausome: subūrėme bendraminčius, organizavome šiuolaikiniam ekspresionistams skirtą parodą Berlyne, Vilniuje ir Maskvoje, išleidome parodos katalogą. Išplėtėme geografines parodos ribas, ko kiekvienas atskirai nebūtume sugebėję padaryti. Būdami labai skirtingi, kiekvienas po savo plytą galime įmūryti į mūsų bendrai statomą kultūros tiltą.

Kai dangaus siūstas sumanymas pasiekia žemę

ML. Kaip kilo šio projekto sumanymas?

S. Kruopis. Danguje kilo, apie tai per parodos atidarymą 2W galerijoje Vilniuje priminė mūsų viešnia Natalija.

N. Jankovskaja. Iš tiesų taip ir buvo. Prieš dvejus metus Karolinos viešbučio ir konferencijų centre tapytas S. Kruopis organizavo Vilniaus plenero metu sukurtų dailininkų darbų parodą, jos dalyviai galėjo iš televizijos bokšto apžvalgos aikštelės pasigrožėti Vilniumi ir apylinkių vaizdais. Stovėjome 300 m aukštyje, grožėjomės, tenai ir kilo mintis surengti parodą, kuri apjungtų vokiečių, lietuvių ir rusų dabarties dailininkus, kurių tapymo maniera artima ekspresionizmui. Kai pasijunti pakylėtas, kiek arčiau dangaus, tada ir aplanko prakilnios idėjos.

S. Kruopis. Tokios idėjos paprastai kyla ne niurzgliems kitų veiklos kritikiams, ar tik savimi besirūpinantiems narcizams, bet atviros sielos kūrėjams. Jeigu pati Natalija nebūtų menišką prigimties natūra, tarptautinių projektų dalyvė, tai jokia idėja nesuplasketų.

N. Jankovskaja. Iš paukščio skrydžio daug kas paprasčiau atrodo. Nutarėme, kad reikia į bendrą tarptautinį projektą sujungti tris sostines – Berlyną, Vilnių ir Maskvą. Saulius tuojau pastebėjo, kad Vilnius kaip tik pusiaukeleje tarp Maskvos ir Berlyno, tad beliko nutiesti tarp šių sostinių kultūros tiltą. Vilniaus televizijos bokštas projekto sumanyme suvaidino svarbų vaidmenį.

ML. Kokios pagalbos projektui sulaukėte iš savo valstybių institucijų?

S. Kruopis. Daugiau moralinio palaikymo. Jeigu ne mūsų kolega dailininkas Juozas Pranckevičius, tai nebūtume įstengę nuvežti lietuvių dailininkų tapybos darbų į Berlyną. Padėti paveikslus nuvežti į Maskvą sutiko Lietuvos Respublikos ambasada Maskvoje. Aišku, esu parašęs labai išsamų projektą į Lietuvos Respublikos kultūros ministeriją, bet dar laukiu atsakymo. Tikiuosi, kad mes gausime paramą, nes būtų visiškai nesupratimas, tikra gėda nematyti to, kas spindi. Užpėnai gerą pusmetį iki parodos Berlyne viską smulkiai raštu išdėčiau Lietuvos dailininkų sąjungos pirmininkui ir atidaviau visus projekto svetus. Dar pridėjau, kad mūsų sumanytas tiltas gali tęstis net iki Kalkutos, kur taip pat jau dvejus metus laukia mūsų jungtinės parodos. Ar pavydo jausmas sukilo, ar juoda katė

perbėgo, o gal tiesiog buvo pamiršta, bet niekas nepajudėjo iš mirties taško. Kai jau reikėjo išvykti su tapybos kūrinių į parodą Berlyne, parama buvo gauta tik iš „Europa City“ viešbučio direktoriaus ir LATGA-A paramos fondo. Organizuojant parodą Vilniuje, mano nuostabai, LDS labai pasitaisė, nuoširdžiai rėmė, o draugijos Projektų ir informacijos tarnybos vadovė Eglė Grigaliūnaitė-Bertašienė aktyviai komunikavo, net pasitiko dvi Maskvos menininkes geležinkelio stotyje. Trys moterys pačios tempė paveikslus iki mašinos ir iki galerijos. Lietuvoje įsitvirtinusi tokia tvarka: jeigu kokia institucija iš projekto jaučia ir sau būsimą naudą, tuomet pagalbos galima tikėtis. Mūsų projektas nekomercinis, matyt, ir tos naudos nelabai matyti.

N. Jankovskaja. Rusijos kultūros ministerija mūsų projektą moralškai palaikė, parašė gražų laišką, kuriame mus kaip organizatorius pagyrė, bet suteikti finansinės paramos neįstengė.

T. Grigorjeva. Bent jau į mūsų privačios galerijos „Non Omnes“ pastangas buvo atkreiptas dėmesys, nes ministerija galėjo net ir į prašymą neatsakyti. Deja, net ir tokio geranoriškumo iš Rusijos muitinės vadovybės mes nesulaukėme, todėl Berlyno parodoje turėjome eksponuoti Vokietijoje tuo metu buvusius rusų dailininkų darbus.

N. Jankovskaja. Norėdama kiek pagyvinti mūsų pašnekesį pasakysiu, kad iš Vilniaus ekspresionizmo šimtmečiui skirta paroda „Kultūrų tiltai. Berlynas–Vilnius–Maskva“ buvo perkelta į Maskvą, kur gegužės 15 d. ir atidaryta. Kartu vyko konferencija, skirta ekspresionizmui literatūroje. Konferencijoje nagrinėta ekspresionizmo įtaka ir teatrui. Kaip ir tikėjomės, žodį tarė ir savo sudarytą knygą „Nida. Brücke. Ekspresionistinės tapybos plenerų antologija“ pristatė ir S. Kruopis. Konferencijos dalyviams buvo įdomu išvysti ir „Mokslo Lietuvoje“ spėtą pateikti šio mūsų apskritojo stalo diskusijai skirtos publikacijos pirmą dalį. Konferencijoje dalyvavo Rusijos menų akademijos, Rusijos menotyryninkų asociacijos ir kitų

Juozas Pranckevičius ir vokiečių dailininkų grupės vadovas Arminas Rygeris per parodą „Kultūrų tiltai. Berlynas–Vilnius–Maskva“ atidarymą Berlyne. Fone lietuvių dailininkų grupės darbai

man asmeniškai padovanojo „Smėlio žmogų“, o aš jam „Smėlio moterį“. Tapytojas labai nustebė ir apsidžiaugė gavęs iš savo kolegos dar šlapią, nespėjusią išdžiūti drobę ir prisipažino, kad daugeliui dovanoja, bet pats labai retai ką nors gauna atgal. Todėl su nuoširdžia pagarba jis mano dar neišdžiūvusią drobę visą kelią iki Varšuvos laikė rankose. Man malonu prisiminti, kad mokėmės tame pačiame S. Žuko taikomosios dailės technikum Kaune ir tuometiniame Valstybiniame dailės institute (dabar Vilniaus dailės akademija), tik aš dešimčia metų vėliau. Niekada nebūčiau pagalvojęs, kad gyvenimas mus suves ir kūryboje.

Tapti didžiosios ekspresionistų bendrijos nariu

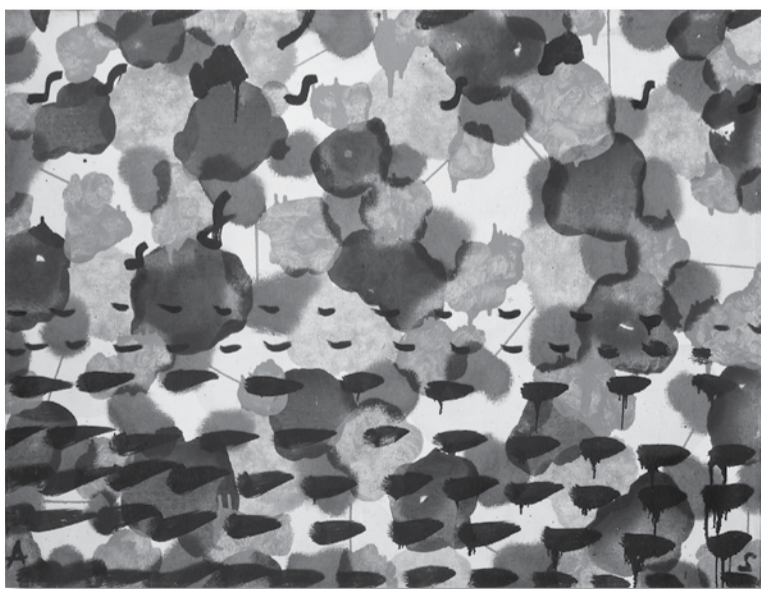
ML. Pamėginkime aptarti, kokią naudą duos projektas „Kultūrų tiltai“ parodos dalyviams Rusijoje ir Lietuvoje. Gaila, kad diskusijoje nėra vokiečių dailininkų, tad negaliu ir jų to paties paklausti.

merkantilniais siekiais nesusijęs. Pavadinčiau šį projektą idėjiniu, kultūriniu, iš kurio materialinės naudos dailininkai negaus, nes jos ir nesiekia. Man malonu matyti, kad ekspresionistinė maniera tapantys dailininkai palaiko šią tapybos, apskritai dailės kryptį ir taip patvirtina jos gyvybingumą XXI amžiuje. Aišku, jie tapo įvairiais stiliais, skirtingomis manieromis, bet jaučia didelį pasitenkinimą galėdami tarsi įžengti ir įsilieti į tą prieš šimtą metų prasiveržusią galingą ekspresionizmo upę. Tai XX a. avangardistinis įvairius menus, literatūrą, muziką, teatrą, kiną paveikęs meno stilius, kuriam buvo būdingas prieš miesčioniškumą, pritaikėliškumą ir amžiaus blygybes nukreiptos menininkų paieškos. Ilgainiui ekspresionizmas virto materialia jėga, bet išliko ir daug idealistiškai mąstančių ir jaučiančių menininkų. Visai natūralus noras mūsų dailininkams pasijusti tos galingos srovės bent tam tikra dalimi, tegu ir nesiekiant materialinės naudos.

jami darbai.

T. Grigorjeva. Nauda grįžta kita forma ir neįkainojamomis dvasinėmis vertybėmis, kuriomis juk ir gyvi dauguma kūrėjų. Rusijos meninei bendrijai ši paroda labai naudinga ir dėl to, kad vienoje vietoje galima išvysti įvairių tapybos mokyklų, kurios šiandien reiškiams per ekspresionistinę tapybos manierą, kūrybos rezultatus. Maskvoje eksponuojamos vokiečių, lietuvių, taip pat ir rusų tapybos mokykloms atstovaujančių dailininkų drobės – įdomi galimybė palyginti, vertinti. Parodoje pristatytų tapybos darbų tematika labai įvairi, tai peizažai, abstrakcijos, net ir portretai. Tokia kūrybinė išraiškos platuma gali daryti teigiamą poveikį bent jau savojo kelio kūryboje ieškančioms jauniems dailininkams.

Mums Rusijoje tai ypač svarbu, kadangi labai ryškiai vėl pradėjo reikštis dailininkų studijų tam tikro ribotumo tendencijos. Kalbu apie mokymo sistemų siaurimą, kai vėl pradeda mąstyti tik V. Surikovo³ meno

Arturas Savickas. Saulė jūroje (2003)

Solomonas Teitelbaumas. Nida. Vila Helene (Veranda) (2002)

solidžių institucijų pranešėjai.

ML. Ta pačia proga galima priminti, kad balandžio mėnesį Rusijos menų akademija Varšuvoje gyvenančiam lietuvių dailininkui Stasiui Eidrigevičiui suteikė Akademijos garbės nario vardą. Labai malonus įvertinimas.

S. Kruopis. Tai labai nuoširdus menininkas, kas atsispindi ir jo kūryboje. Viename iš Nidos ekspresionistų plenerų su Stasiu Eidrigevičiumi pasikeitė dovanomis: jis sukūrė ir

N. Jankovskaja. Kai rūpinomės rusų dailininkų paveikslų atvežimu į Vilnių, teko apsilankyti pas įvairius valdininkus, tai pat ir asmenį, kuris išduoda leidimus išvežti Rusijos kultūros vertybes į kitą šalį. Jis pavartė šios parodos katalogą ir paklausė: „O dėl ko jūs visa tai darote? Šiuos paveikslus kas nors pirkęs?“ Atsakiau, kad tai parodos eksponatai ir jie bus gražinti į Maskvą. Nežinau, ką širdies gilumoje pagalvojo valdininkas, bet šis mūsų projektas su

Galerija „Non Omnes“ iš šio projekto ne tik materialinės naudos negavo, bet turėjome savo lėšų į šį projektą investuoti. Jau nekalbu apie mūsų energiją, jėgas, kartais ir nervus, kurių juk niekas neskaičiuoja ir galbūt net nenujaučia, kiek visa tai kainuoja.

ML. Tapti didžiosios ekspresionistų bendrijos tegu ir maža dalelyte – tai ir pagarbos išraiška didiesiems šių meno kryptį formavusiems pirmtakams.

N. Jankovskaja. Man regis, dau-

³ Vasilijus Surikovas (1848–1916) – rusų dailininkas peredvižnikas savo monumentaliosiose drobėse vaizdavęs Rusijos istorijos lūžio momentus. Jo paveikslų svarbiausi veikėjai – ryškios individualybės, o svarbiausia veikianti jėga – liaudies masės. Svarbiausi kūriniai: „Menšikovas Beriozove“ (1883), „Bojarinė Morozova“ (1887), „Jermakas nukariauja Sibirą“ (1895).

BENDRADARBIAVIMAS

LITUANIKOS PĖDSAKAIS Varšuvos bibliotekose ir archyvuose

■ Atkelta iš 1 p.

rankraščių. Po karo į Lenkiją persikėlę gyventi nemažai Vilniaus krašto muzikų, čia atsidūrė ir dalis išlikusių muzikinių organizacijų archyvų. Aptikti lituanikos pėdsakus šios kaimyninės šalies archyvuose ir kitose istorinėse medžiaga kaupiančiose institucijose nėra lengva, nes šaltiniai yra išsklaidyti ir ne visuomet suregistruoti. Vėlgi, dalis su Lietuvos muzikine kultūra susijusių dokumentų tebėra privati nuosavybė, su kuria susipažinti galima tik gavus šaltinių paveldėtojų sutikimą. Skirtingai nei Lietuvoje, su muzikine kultūra susijusius dokumentus aktyviai kaupia daugelis Lenkijos aukštųjų muzikos mokyklų ir universitetų, specializuotus archyvus yra išlaikiusios iki šiol veikiančios muzikinės organizacijos (pvz., Lenkijos muzikos leidykla, Kompozitorių sąjunga, Tarptautinės šiuolaikinės muzikos draugijos nacionalinė sekcija ir kt.), todėl lituanikos pėdsakų galima aptikti įvairių miestų skirtingiausio pobūdžio institucijose.

Vis dėlto gausiausia su vykdomu tyrimu susijusi dokumentacija sutelkta dviejose svarbiausiose muzikos istorikams institucijose – Nacionalinėje bibliotekoje ir Varšuvos universiteto Muzikos kabinete. Šalia kitų vertingų kolekcijų, Nacionalinės bibliotekos muzikos skyrius puikuoja dar vienos žymios lietuvių ir lenkų muzikų Bacevičių šeimos atstovės – kompozitorės Gražynos Bacewicz fondu, kuriame yra daugiau kaip 4500 laišku, daugelio partitūrų rankraščiai ir kiti pirminiai šaltiniai. Su Nacionaline biblioteka dėl muzikinio paveldo labiausiai konkuruoja dar 1958 m. Varšuvos universitete įkurtas Muzikos kabinetas, sistemškai kaupiantis XX a. Lenkijos kompozitorių me-

džiagą ir veikiantis kaip vienintelis specializuotas šios srities archyvas šalyje. Kabineto puošmena – iškilusio XX a. pirmosios pusės lenkų kompozitoriaus Karolio Szymanowskio archyvas, taip pat mažai tyrinėtas 1926 m. įkurtos Jaunųjų lenkų muzikų draugijos Paryžiuje fondas. Tarpukario metais su šia modernių orientacijų draugija aktyviai bendradarbiavo Vilniaus muzikai. Iš Paryžiaus koncertų salių ir salonų į Vilnių keliavo ne vien prancūzų muzikinės mados, bet ir partitūros iš kitų kontinentų. Dėmesingi Muzikos kabineto darbuotojai ir ypač jo vadovė Elżbieta Jasińska-Jędrasz padėjo aptikti nemažą unikalių dokumentų, atveriančių menkai žinomus ar visai nežinomus Lietuvos muzikos kultūros

Klaipėdos universiteto Muzikologijos instituto mokslo darbuotoja doc. dr. Rūta Stanevičiūtė

Varšuvos universiteto Muzikos kabineto vadovė Elżbieta Jasińska-Jędrasz

istorijos puslapius. Išsamnių tyrimų reikalauja Lietuvoje neprieinami ir net nežinomi kūriniai lietuviška tematika, sukaupti Nacionalinės bibliotekos, Varšuvos universiteto, Lenkijos muzikos informacijos centro fonduose. Štai Vilniuje aktyviai veikusio Tadeuszo Szeligowskio kai kurie kūriniai veikiausiai parašyti pasiremiant paties kompozitoriaus surinktais lietuvių folkloro pavyzdžiais. Tarpukariu dirbdamas Vilniaus universiteto etnologijos katedroje jis skatino rinkti lietuviškąjį folklorą ir

savo kolegas, ir įvairių tautybių – lenkų, lietuvių, žydų, baltarusių kilmės mokinius, kurių kūryba ir veiklos gairės dar menkai išnagrinėtos. Raritetu tapę ir kai kurie tarpukario leidiniai: ypač minėtinas vos dviejuose Lenkijos universitetuose aptinkamas Tarptautinės šiuolaikinės muzikos draugijos Lenkijos sekcijos biuletėnis „Šiuolaikinė muzika“ (1936–1939). Pirmaisiais metais leistas kaip mašinarštis ir platinas daugiausia privatiems asmenims, biuletėnis suteikia informacijos ir apie nežinomus tos draugijos Lietuvos sekcijos veiklos epizodus.

Per mokslinę kelionę turėjau galimybę patirti, kokios vaisingos pagalbos tyrėjui gali suteikti aukštos kvalifikacijos archyvinio darbo ir šaltiniotyros specialistai. Bendradarbiaujant Nacionalinei bibliotekai, Varšuvos uni-

versiteto Muzikos kabinetui, Lenkijos kompozitorių sąjungai, Lenkijos muzikos leidyklai, Nacionaliniam radijui ir kitoms institucijoms, kaimyninėje šalyje vykdomi reikšmingi kritinių šaltinių tyrimų, registrų rengimo, leidybos ir skaitmenizavimo projektai, populiarinimo darbai (parodos, televizijos ir radijo laidos, filmai). Lygindama su mokslinių tyrimų galimybėmis panašiose institucijose Lietuvoje, būvau maloniai nustebinta keliolika kartų mažesniais dokumentų kopijavimo ir skenavimo įkainiais. Muzikos informacijos centras visas paslaugas teikia nemokamai, laikydamas tai indėliu į nacionalinės muzikos populiarinimą. Nors kultūrinės raiškos skaitmenizavimo baruose mūsų šalies specialistai kai kuriose srityse, pvz., spaudos skaitmenizavimo, kolegas gerokai pralenkę, muzikinio paveldo kaupimo ir sklaidos srityse dar daug ko galėtume pasimokyti. Dėmesio mokslui ir jo nacionalinės svarbos liudijimu buvo nuolat kupina iki vėlumos veikianti Varšuvos universiteto biblioteka. Vienas įdomesnių naujų Lenkijos sostinės statinių, simbolizuojantis atverstas knygas, – neabejotinas traukos centras ir kultūros židinys. Čia sudarytos itin palankios, naujomis technologijomis grindžiamos sąlygos ir studijuojančiam jaunimui, ir vietiniams bei iš svetur atvykusiems mokslininkams. Kolegų atvirumas skatina tikėtis, kad ateityje kartu imsime ir bendrą projektų muzikinio paveldo srityje.

Varšuvos universiteto biblioteka

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2012 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

ŠAKNYS IR JŲ ATŽALOS (2)

Minint lietuvių archeologijos ir tautotyros pradininko, dailininko Tado Daugirdo 160-ąsias gimimo metines

Pabaiga, pradžia Nr. 9

Prof. Ona VOVERIENĖ

Esama ir antrojo Jono Daugirdo (1844–1863). Tai 1861-ųjų metų sukilimo dalyvis, Akmenės valsčiaus Klyšių dvarininkas. Petrapilio universiteto Fizikos-matematikos fakulteto absolventas. Sukilime Svirskio būrio kovotojas, žuvęs kovoje prieš caro patvaldystę 1863 m. gegužės 9 d.

Juozas Daugirdas (m. 1893 m.) – inteligentas, aktyviai dalyvavęs rengiant baudžiamos panaikinimo Lietuvoje įstatymą ir poįstatyminius aktus.

Vanda Daugirdaitė-Sruogienė (1899–1997) parašė „Lietuvos istoriją“ (1-as leidimas 1935 m., 2-as – 1990 m.), „Žemaičių bajorų ūkis XIX šimtmečio I pusėje“ (1938; 1998), „Lietuvos istorijos vaizdai ir raštai“ (1939), „Lietuvos istorija: Lietuva amžių sukury“ (1956), „Lietuvos kultūros istorijos bruožai“ (1962), „Lietuvos Steigiamasis Seimas“ (1975), „Liudvika Malinauskaitė-Šliūpienė“ (1985), redagavo „Lietuvių enciklopedijos“ istorijos skyrių. Vandos Daugirdaitės-Sruogienės palaikai 1998 m. perlaidoti Vilniuje.

Pranas Daugirdas (g. 1882), žymus pedagogas, matematikos vadovėlių autorius, vėliau ir mokyklų inspektorius.

Kostas Daugirdas, T. Daugirdo dėdė, vienas iš Tautininkų sąjungos steigėjų, Vilniui vaduoti sąjungos narys, lietuvių pabėgėlių globėjas Rusijoje, Lietuvos patriotas.

Aleksandras Daugirdas (1815–1901) tikrasis valstybės tarėjas, civilinis generalas.

Iš Daugirdų šeimos atžalų, neabejoju, minėsimų ir kitose Lietuvos enciklopedijose, ryškiausias yra teisininko, vertėjo, vieno žymiausių Lietuvos bibliografų Stasio Tomonio (1915–1992) ir jo sūnaus Mindaugo Tomonio (1940–1975) pavardės.

Stasio Tomonio – teisininko, VDU dėstytojo, grožinės literatūros redaktoriaus, vertėjo ir vieno žymiausių XX a. bibliografų – tėvų Kristinos Daugirdaitės-Tomaševičienės ir jos sutuoktinio Benedikto Tomaševičiaus gyvenimas susiklostė tragiškai, bolševikiniam rusų gaivalui okupavus Lietuvą. Benediktas Tomaševičius prieškarinio Lietuvos inžinierius, susisiekimo viceministras, vėliau ministras, vos tik rusams okupavus Lietuvą, 1941 m. birželio 14 d. Naujosios

Tadas Daugirdas

Vilnios geležinkelio stotyje buvo atskirtas nuo tremiamos šeimos ir išgabentas į Rešiotų mirties lagerį. Čia ir mirė badu 1942 m. pradžioje. Jo žmona Kristina Daugirdaitė-Tomaševičienė, bajoraitė, muzikologė, baigusi aukštąją muzikos mokyklą buvo ištremta prie Laptevų jūros, į negyvenamą Tit Arų salą, kur taip pat mirė iš bado 1943 m. pradžioje. Stasys Tomonis (1915–1992), kurį gerai pažinojau – buvome kolegos, mums visiems buvo inteligentiškumo ir aukščiausios kultūros žmogaus etalonas, kaip ir visų mūsų mylimas ir gerbiamas prof. Levas Vladimirovas (Voverienė O., 2007, Istorija moko, pavyzdžiai ugdo: Knyga apie Lietuvos patriotų bajorų Daugirdų giminę. – Lietuvos Aidas, balandžio 19 d., p. 9; balandžio 20 d., p. 9).

Stasio Tomonio sūnus Mindaugas Tomonis – talentingas kūrėjas, poetas-filosofas, kaip ir prieš kelis šimtmečius jo proprosenelis Jonas Daugirdas, išdrįšęs eiti „prieš srovę“ okupaciniam režimui, gyvenęs vos 35 metus kūrėjas, paslaptinomis aplinkybėmis sovietinės okupacijos metais žuvęs po traukinio ratais. Vysk. Jonas Boruta Mindaugo Tomonio kūrybos ir tiesos sakymo žygdarbį vadino vienu „iš tyriausių ir tragiškiausių pasipriešinimo dvasiniam genocidui istorijos puslapių“ (Vysk. Boruta J., 1995, Baltas paukštis, skriejęs prieš vėją. – Žinia. Vilnius: Baltos lankos, p. 17). Vyskupas savo straipsnyje rašė: „Su koku širdies virpesiu XX amžiaus septintajame dešimtmetyje, mes, jo amžininkai skaitėme filosofinę apybraižą „Žinia“, eilėraščius, nes Mindaugo Tomonio

(Tomo Kuršio) kūryboje surasdavome savus klausimus, problemas ir abejones, širdį uždegančius teiginius. Ypač, kai prieš akis iškildavo kaina, kurią autorius sumokėjo už drąsą ieškoti, dalytis surasta tikėjimo šviesa su kitais, už drąsą pagal surastą tiesą tvarkyti savo gyvenimą, nesizvalgyti į pilką komunistų suluošintą vidutinybę“ (Ten pat).

Išeidamas iš gyvenimo jaunas kūrėjas mums paliko jau minėtą filosofinę apybraižą „Žinia“, skirtą 100-osioms M. K. Ciurlionio gimimo metinėms, tris eilėraščių rinkinius „Rašmenys ant smėlio“, „Pro snaigių užuolaidą“, „Atodanga“, poemą-koliažą „Aureolė“, dienoraščio fragmentus, laiškus, dokumentus ir testamentinį priesaką jaunosios kartoms: „Ateitis priklauso TIESAI... Kviečiame visus dvasinio atsinaujinimo, susitaikymo, būties tikroje taikoje – su savo sąžine ir pasauliu,

žygiui“ (Vysk. Jonas Boruta. Ten pat).

1992 m. sausio 11 d. per Lietuvos televiziją buvo parodytas filmas apie Mindaugą Tomonį, pavadintas „Baltas paukštis, tu sugrįžki...“ Ir knygoje, ir filme pasakojama apie dvasinę atmosferą sovietinės okupacijos metais, kai tiesos sakymas buvo vertinamas, kaip beprotybė, o sakantis tiesą ir išdrįsiantis priešintis Tautos dvasiniam genocidui buvo apšaukiamas psichiniu lagoniu ir „gydomas“ stipriais vaistais psichiatrinėje ligoninėje. Taip žuvo jaunas, talentingas mokslininkas ir poetas Mindaugas Tomonis (plačiausiai sklido versija, kad jis, kaip ir prof. Jonas Kazlauskas buvo nužudytas KGB). „Baltas paukštis, skridęs prieš vėtrą, nepasuko pavėjui ir už tai sulaužytas sparnais buvo nutildytas amžiams“, – apibendrinama Mindaugo Tomonio trumpą gyvenimą rašė mokslininkė

Stasė Matulaitytė (Lietuvos Aidas. – 1995 m. lapkričio 3 d.).

Taigi, šaknys ir atžalos, ištakos ir estafetė iš kartos į kartą „eiti prieš srovę“, išsaugota šimtmečiais bajorų Daugirdų giminėje, siekiant savo Tėvynei nepriklausomybės, o savo Tautai – dvasinės laisvės ir teisingumo.

Nepriklausomą Lietuvą, laisvą nuo išorės vergijos, atkūrėme. Tik, deja, ji Tautai netapo gaivia šiandienos versme. Greičiau pelke, po kurią klampuoja krokodilai ir mamutai, o virš jos – juodas grėsmingas neteisingumo debesis, sklindantis iš dabartinės teisėsaugos sistemos, savo nežmonišku baigiantis užspausti Tautai kvėpavimo takus... O Daugirdo ant balto žirgo su pakeltu teisingumo kardu rankose horizonte dar nesimato...

Tadas Daugirdas savo darbo kabinete

AŽUOLYNO DIENA Jono Basanavičiaus gimtinėje

■ Atkelta iš 7 p.

pozicija. Universitetai turi tarnauti ir atsiskaityti visuomenei, o ne valdžiai – tai akademinio tapatumo ginties viena iš svarbiausių sąlygų.

Mokslininkai Ažuolyne sudaro ne atskirą kastą

Mokslininkams skirtų ažuolų Lietuvos Tautinio atgimimo ažuolyne jau lapoja ne vienas kitas. Kone kasmet Ažuolyną aplankantis Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos pirmininkas, Ažuolyno talkininkas profesorius, humanitarinių mokslų daktaras Juozas Algimantas Krikštopaitis turi savo maršrutą. Jis būtinai pasuka prie

1996 m. pasodintojo ažuolo mokslo istorikų draugijos kūrėjui astronomui ir matematikui profesoriumi, akademikui Pauliui Slavėnui, kurio 110-ąsias gimimo metines praėjusiais metais Vilniaus Antakalnio kapinėse paminėjo grupė mokslininko atminimą saugančių jo bendraminčių. Tuomet sustoja kaip prie artimo draugo ir prie Teodorui Grothusui (Theodor Grotthuss) pasodintojo ažuolo. Šiam savo laiką pralenkusiam mokslininkui ir šiaandien mokslo pasaulyje nepamirštam XVIII–XIX amžių sandūros fiziko-chemikui skirta J. A. Krikštopaičio monografija. Visai šalia auga liepaitė, kurią profesorius pasodino savo žmogui valstybinės premijos laureatei dai-

lininkei grafikei Albinai Makūnaitėi.

Jeigu pamėgintume suskaičiuoti, kiek ažuolų Ažuolyne pasodinta mūsų mokslininkams, tai vargu ar pavyktų lengvai suskaičiuoti. Mat tie ažuolai dažniausiai sodinti jiems ne vien kaip mokslo įžymybėms. Kaip 1918 m. Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signatarai pasodintais ažuolais pagerbti ir tarp signatarų buvę mokslininkai: daktaras Jonas Basanavičius, profesoriai Mykolas Biržiška ir Pranas Dovydaitis. Tarp Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatų dar daugiau mokslo žmonių, kurių pasodintieji ažuolaičiai gražiai lapoja. Tai geografai prof. Česlovas Kudaba, etnologas, kraštotyrininkas, Lietuvių

katalikų mokslo akademijos akademikas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras Vacys Milius, etnografas, religijotyrininkas, etninės kultūros tyrinėtojas baltų mitologas prof. Norbertas Vėlius, istorikas, archeografas, Lietuvos katalikų mokslo akademijos akademikas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras, prof. Antanas Tyla, kalbininkas, dialektologas, žodynininkas, Lietuvos mokslo premijos laureatas dr. Aloyzas Vidugiris, tautosakos tyrinėtojas, fundamentinių leidinių autorius akad. prof. Leonardas Sauka, menotyrininkas, dailininkas, Lietuvos mokslo ir visuomenės veikėjas, Šiaulių miesto Garbės pilietis prof., habil. dr. Vytenis Rimkus, fizikas

ir etnologas prof. Libertas Klimka, etnomuzikologė Lietuvos muzikos ir teatro akademijos doc. Zita Kelmickaitė, tautosakininkas Konstantinas Aleksynas, filologė Danutė Krištopaitė, etninės kultūros tyrinėtojas, folkloristas prof. Stasys Skrodenis.

Taigi ištisas Lietuvos mokslo ažuolynas, kurio atskiras įžymybes būtų galima vardyti dar ilgai. Ar ne tai ir yra Lietuvos Tautinio atgimimo ažuolyno sukūrimo didžioji prasmė – telkti prie savo kamieno ir po lapojančių medžių šakomis visa, kuo turtinga ir gali didžiutis Lietuva.

Gediminas Zemlickas

MENAI

Kultūrų tiltai sujungė BERLYNĄ, VILNIŲ IR MASKVĄ (2)

■ Atkelta iš 9 p.

akademijos ar S. G. Stroganovo instituto akademinės tapybos principais bei pastaruosiu metu išpopuliarėjusia Iljos Glazunovo tapybos maniera. Sunku kalbėti apie kūrybinę galimybę jaunimui reikštis, kai viskas įstatoma į griežtus mokymo sistemos rėmus.

ML. Kad ir koks trumpas buvo ekspresionizmo reiškimosi laikotarpis dailėje iki Pirmojo pasaulinio karo, bet tai buvo šio meno stiliaus raida dar ganėtinai atviros Vakarų Europos sąlygomis. Vokiečių, rusų, austrų, čekų, lenkų ekspresionizmas turėjo daug bendro, vienas kitą veikė. Ir dabar reikia naudotis, kiek tai įmanoma, menams atviro pasaulio privalumais. Kartu tai ir tarsi grįžimas prie ištakų, tos kūrybos šaknų, kurias bent jau kartis nuo karto pravartu prisiminti.

S. Kruopis. Šimtas metų ekspresionizmui, bet ir mūsų bendros parodos pavyzdžiu matyti, kad meno pasaulis dar turi daug naujų galimybių vis plačiau atsiverti.

Dailininkų diplomatijos forma

N. Jankovskaja. Po parodos Vilniuje atidarymo prie mūsų priėjo Rusijos ambasados Lietuvoje pirmasis sekretorius Nikolajus Burovas ir pareiškė, kad kiekvienas iš mūsų savo akmenėlį mūrijame į bendrai statomą kultūros tiltą. N. Burovas pasidžiaugė šilta atmosfera, gerais tarpusavio santykiais, kuriuos jis pajuto Vilniuje vykusiame parodoje, ir priminė žymų carinės Rusijos politiką ir diplomatą Aleksandrą Gorčakovą (1798–1883), kalbėjusį apie „liaudies diplomatiją“ (narodnaja diplomatija), t. y. skirtingų tautų paprastų žmonių tarpusavio santykius. Pasak N. Burovo, dailininkams kaip tik būdinga ši diplomatijos forma.

ML. Galime tik džiaugtis, kad diskusijoje mūsų viešnios ima viršų, bet blogai bus, jeigu vyrai pasijus tik tingiais klausytojais, todėl išklauskime ir jų nuomo-

nę – ką apie Vilniuje ir Berlyne vykusias parodas galvoja.

Juozas Pranckevičius. Skirtingai nuo dailininkų konkursų, parodose mes nerenkame geriausio dailiniko. Rodydami jų paveikslus, siūlome parodos lankytojams patiems išsiaiškinti vieną kitą deimantuką, kurių mene visada galima rasti. Dailinink-

Arminas Rygeris. Nida, Tomo Mano namai

kams kiekviena paroda – tai puiki galimybė parodyti, ką esi sukūręs. Vargu ar po vieną veikdami sugebėtume nuvežti savo kūrinius į Berlyną ar Maskvą ir ten juos parodyti. Veikiausiai bus kam įvertinti tuos darbus, o dailininkams tai gali būti naujas stimulus kurti. Pagaliau net jei niekas tų darbų iš kitų neišskirs, nėra taip jau svarbu. Bet kuriuo atveju paroda menininkams teikia pasitenkinimą, padeda suvokti įdedamų pastangų prasmę. Yra ir nemėgstančių viešumos dailininkų, kiti dirba ne tam, kad parodose pasireikštų, bet kad kitaip negali. Net jei į palėpę savo sukurtus paveikslus sukrautų, nelabai pasitikėdami jų vertingumu, ši kūryba nėra tuščias užsiėmimas.

Buvo toks dailininkas Bronislovas Guobys⁴ (1932–1997), kuris akademinė maniera tapė ir ant aukšto krovel savo darbus. Po mirties jo vaikai man parodė tuos darbus, buvo surengta jų paroda.

Ką gero padarei kitam

ML. Saulius atgaivino vokiečių ekspresionistų ryšius su lietuvių dailininkais per 1995 m. pradėtuosius tarptautinius

Nidos tapybos plenerus. Visa tai turint galvoje, ką galėtum apie šį projektą pasakyti?

S. Kruopis. Nidos tapybos pleneru per pastaruosius septynerius metus prisilaikome nuostatos – gal net credo – ką gero padarei kitam? Didžiausias Nidos plenerų konkurentas – pats kurortas, nes kasmet iš maždaug 30 atvažiuojan-

čiųjų į plenerą tik kokie trys, penki pasirošę atsidėti vien tik kūrybai. Kitus iš kūrybinio kelio išmuša, blaško kartais kartu atvykę jų šeimos nariai. Visi nori atsipalaiduoti, mėgautis, ir gaila kad kūrybai lieka tik tiek, kiek atlieka nuo malonumų ar kitų reikalų. Per 18 Nidos plenerų atsirado vos keli dailininkai, kurie mažesnę paklausę, gal reiktų padėti... Aišku, tokius susipratusius pakviečiau ir į kitą rudens plenerą.

Tuose pleneruose, nežiūrint daugybės organizacinių rūpesčių, džiugina kiekviena nauja kilusi idėja ar sumanytas projektas. Ir projekto „Kultūrų tiltai“ metu gimsta naujos idėjos, apie vieną iš jų

prasmingai reprezentuoti ekspresionizmo gyvavimo dailėje antrojo šimtmečio pradžią. Jeigu tokią idėją pavyktų įgyvendinti, parodytume, ką reiškia „iš apačios“ kylančios idėjos – iš pačių dailininkų, o ne valstybės institucijų aplinkos. Kol kas jokia valstybės institucija šio tarptautinio projekto nesusėlpė nė vienu litu, tik Lietuvos dailininkų sąjunga apmokėjo už paveikslų ekspoziciją 2W galerijoje. Laukiame ir naujo pateikto projekto rezultatų...

N. Jankovskaja. Mes savo projektą kūrėme atsiremami į prieš šimtmetį užsimezgasias ekspresionizmo ištakas, o projekto tąsa, jeigu pavyks įgyvendinti, remsis jau mūsų laikų ekspresionistų įdirbiu. Taigi vieną sumanymą keičia kitas. Jo įgyvendinimas pareikalaus didelių pastangų ir valstybės institucijų paramos, bet tai realus ir prasmingas projektas. Esu tikra, kad kiekvienoje aplink Baltijos jūrą išsidėsčiusioje šalyje projekto idėja bus suvokta ir palaikyta.

ML. Šio projekto tąsos idėja išsirutuliojo jau ne televizijos bokšte?

N. Jankovskaja. Mes kabinome

Vienas iš Nidos simbolių – menininkas. Arturas Savickas Nidos pleneru

prakalbėjome su Natalija ir nieko nenusprendėme. O štai galerijoje kartu kabindami paveikslus išrutuliojome vaisingo naujo projekto apmatas. Tik kartu dirbuojantis geriau pažįstame vieni kitus, tuo įsitikinau čia, Vilniuje.

J. Pranckevičius. Saulius Kruopis galėtų būti naujo sumanymo talismanas: jo pavardė kelia asociaciją su mes-tuoju į dirvą grūdą, o vardas – su saule, kuri tam grūdai padeda dygti ir tarpti. Tą grūdą pasėjome Berlyne, perkėlėme į Vilnių ir Maskvą, o želmenys kelias po Baltijos šalių sostines.

N. Jankovskaja. Turėsime ištisą žalią javų lauką, jeigu jau laikysimės šito įvaizdžio.

S. Kruopis. Tik skirtingai nuo želmenų lauko dailininkų bendriją sudaro toli gražu ne vienodi, bet labai skirtingi ir ne studentiško amžiaus dailininkai, bet su didele gyvenimiška ir kūrybos patirtimi, gal net sukaupia išmintimi. Man patiko per parodos atidarymą Vilniuje vokiečių dailininkės Karinos Stängle, gimusios karo metais Karaliaučiuje, pasakyti žodžiai. Ji pasakė, kad vokiečių šiuolaikiniam ekspresionizmui parodoje atstovauja po tris šiaurės ir pietų Vokietijos dailininkus. Jiems bendrauti nėra paprasta, nes skiria gerokas nuotolis, o kūrybinis bendravimas – tai juk taip pat savotiškas MENAS, kurio reikia mokytis. Tokie tarptautiniai projektai, plenerai, menininkų stovyklos ar parodos to savotiško meno ir moko.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

⁴Bronislovas Guobys gimė 1932 m. sausio 27 d. Kaune. 1958 m. baigė Lietuvos TSR valstybinį dailės institutą (dabar Vilniaus dailės akademija), Tapybos katedrą, įgijo vitražų kūrėjo specialybę. 1961–1997 m. (iki mirties) dirbo Mikalojaus Konstantino Čiurlionio menų mokykloje piešimo mokytoju.

Dailininkės Natalijos Jankovskajos (Maskva) drobė „Langas Miunchene“ (2012) dovanota Karolinės viešbučiui ir konferencijų centrui

užsiminė ir kolegė Natalija per parodos Vilniuje atidarymą. Išties kodėl šio projekto ateityje neišplėtus į visų aplink Baltijos jūrą esančių valstybių sostines ir taip nepagerbus tikrųjų ekspresionizmo tapybos pradininkų tose šalyse? Tarp „Brücke“ pasyviųjų narių buvo ir Olandijos, Norvegijos, Suomijos dailininkai. Šitoks naujas projektas galėtų

galerijoje paveikslus, kone pakibę ant aukštų laiptų ir tokioje padėtyje samprotavome apie projekto tęsinį.

S. Kruopis. Vis viena tai buvo tarp dangaus ir žemės, kur geriausiai gimsta neįtikinamiausios idėjos. Vaisingiausios mintys dažniausiai gimsta iš betarpiško bendravimo. Bendraudami per programą „Skype“ kartą visą valandą

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2012 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Jurgita Radzevičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 550 egz.